

Р Ш 6 (2-4 кл.)
К 1750

ПОЛІЩУК

ОПОВІДАННЯ
І АФОРИЗМИ

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

© 1997 РІВНЕ ОН 94-9

КОРОТКИЙ ПАСПОРТ КНИГИ

+

Шифр Рк Ц16(2-4); П50 Інв. № 2625689Автор Томіщук В.Назва Козуб міді: Оповідання,аероризми, бризки мисли й...Місце, рік видання [Х.], 1927Кіл-ть стор. 163, [2] с.

-\\- окр. листів _____

-\\- ілюстрацій _____

-\\- карт _____

-\\- схем _____

Том _____ частина _____ вип _____

Конвюлот _____

_____

Примітка:

Л. Х. 2002,Мель-

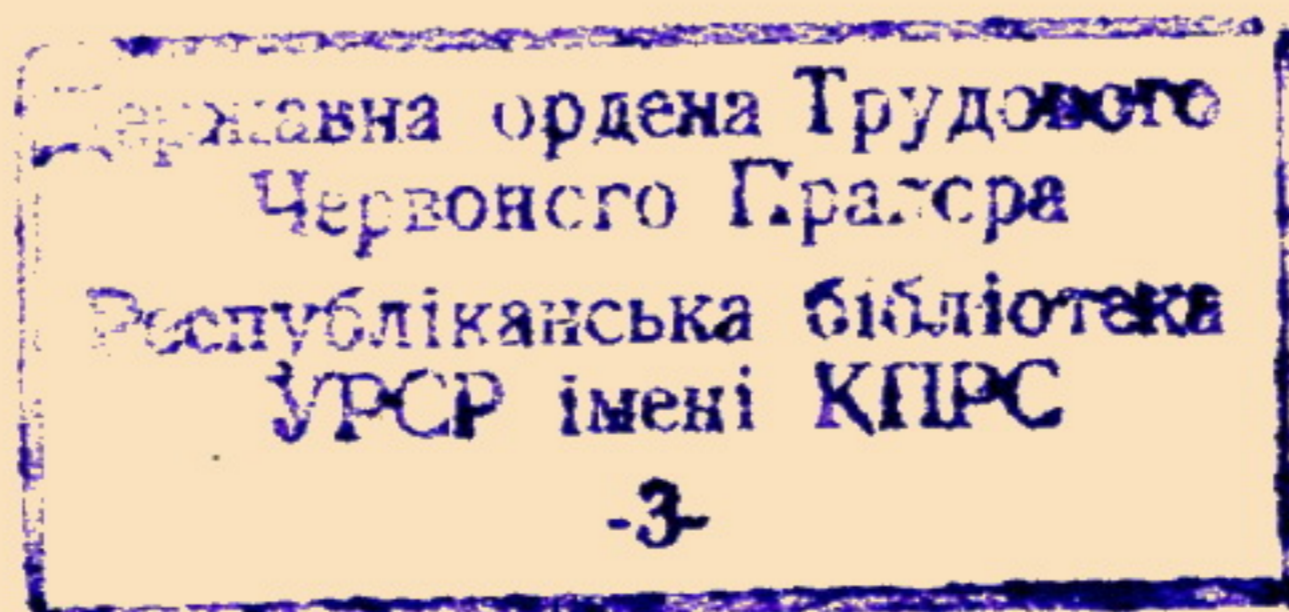

A530939

ВАЛЕРІЯН ПОЛІЩУК

КОЗУБ ЯГІД

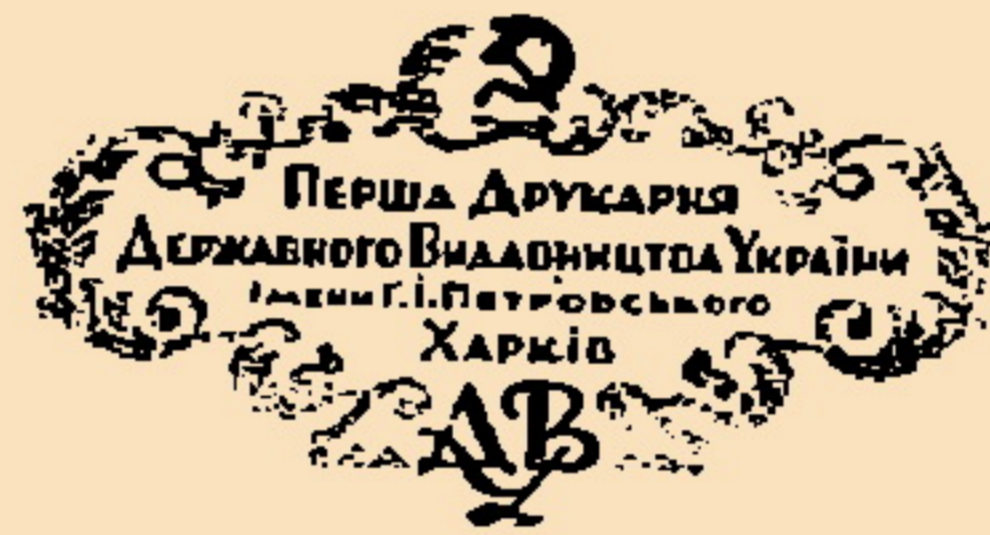
ОПОВІДАННЯ, АФОРИЗМИ, БРИЗКИ МИСЛІ
Й ТВОРЧОСТИ, СТЕЖКИ ДУМОК І АЛЕГОРІЇ
ЛЮДИНИ, ЯКУ ЖИТТЯ ПРИПЕРЧИЛО

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

1927

26256892

Українознавство № 467. 1927.
Зам. № 1722. Тир. 3000.

Все тече.

Геракліт

Смак ягоди не тоді, коли вона в
губі, а коли її розжувати.

Сковорода

ДО ЧИТАЧА

Любий читачу. Тут зібрано ті, що мені здалися за кращі, мої афоризми, бризки мислі й творчости, стежки думок та оповідання й алегорії — ягоди душі, що стигли й падали з дерева моєї свідомости, яка має своє коріння в ґрунті упертого думання й пізнання світу наукою та мистецтвом. Траплялося часто це якраз тоді, коли я менше всього сподівався.

Часто цілком із протилежної галузі життя скочувались деякі афоризми, і то саме тоді, коли я думав або читав щось діаметрально інше; так, читаючи теорію Айнштейна, з'являлась думка про мистецтво, вивчаючи атоми — любов, спостерігаючи життя водяних бліх — революція...

Іноді афоризми поставали, як наслідок довгого планового думання — тоді це було свого роду підсумком.

Записувалось їх на чому попало, траплялось навіть на стінці, тому в деяких із них повинно бути те, що зветься незайманою безпосередністю, особливо коли вони втілювались у поетичний образ. Але, звичайно, потім ту безпосередність зважувалось на руці спокійної аналізи форми та вислову.

Значну частину їх друквано за псевдонімом „Філософ з головою хлопчика“: в газеті „Вісти Київського Губревкому“ за 1920—21 роки, потім у збірнику „Вир революції“, далі в журналах „Арена“, „Шляхи Мистецтва“ і „Червоний Шлях“. Оповідання „Сліпий сіяч“, перший мій друкований твір, уміщено в київському журналі „Шлях“, № 3, за 1918 рік (квітень) за моїм власним прізвищем. Частину зібраних тут оповідань друкується вперше, як також більша частина моїх афоризмів із розділу „Старші дні“, писаних в 1924 та 1925 р. р., друкується тут уперше.

Може, деякі бризки мислі в цій книжці не зовсім будуть сходитись із моїми теперішніми поглядами, то згадайте собі, що це ж людина росла, як і росте до смерті, мов та верба — і ви не будете в претенсії на мене за певну змінність. Творення поглядів, як відомо, є процес. Може, деякі ягоди упали й не дозрівши — можна виплюнути.

Коли деякі ягоди будуть і гіркуваті на смак, то придивіться добре, може їх ужито як ліки.

22. XI. 1926

Харків

ОПОВІДАННЯ Й АЛЕГОРІЇ

ПРО МОЇ ОПОВІДАННЯ Й АЛЕГОРІЇ

На ці оповідання й алегорії я не роблю акценту, як на речі специфічно прозової форми, хоч певні формальні завдання, відмінні для української прозової традиції, я собі й ставив. В головному — оповідання ці взято, як певні комплекси думок і спостережень із притиском на зміст, іноді алегоричний, іноді наративний, а взагалі взятий в іншій площині, ніж бойова белетристика наших днів. Взагалі я хотів би, щоб тільки в цьому напрямку, читачу, вбачали їхній стиль. Коли вони викличуть обновлену чи суперечну думку або зацікавлять ще й іншим якимсь боком свого існування, то цим завдання, яке я собі ставив, друкуючи їх, буде виконано зверх міри.

ТИХИЙ ОСТРІВ

Павла чекала смерть, і він мусив тікати з міста. Супротивники стали переможцями й шукали його, щоб помститись. У революції він відігравав не останню роль. Через те в місті жити було неможливо; ото він узяв і подався на острови. Захопив із собою шинелю й дечого їсти. З кипучого котла мітингів, безсонної праці по різних установах, з барикад і вуличних атак він попав на тихий Дніпровий острів, де кучеряві лози так ласкаво тулились до води.

Не вірилось, щоб за п'ять верстов од цього раю забуття було таке пекло боротьби, що його утворили люди сами для себе, щоб ясніше пламенів їхній дух, щоб спалити своє життя та освітити землю.

Павло ходив понад озерами, що були в середині острова, і займався дурницями, як він казав, а саме: плів вінки з латаття. Аж дивно. Людина, що за день перед тим розстрілювала, була духом руйнуючим, тепер могла розуміти будівничу красу природи, знала тепер, як приємно пахнуть ніжною вогкістю водяні лілеї, кохалась у туманних фарбах сонячного ранку на воді. Який божевільний, прискорений час! Але

в тім — це справжнє життя. — „Дух руйнуючий є вже тим самим і творчий дух“ — так кажуть.

Павло бродив із ранку до вечора вільним кроком, як вовк після наїдки, розглядаючи все, що було навкруги. Коли люди приходили на острів по сіно, він ховався й ждав, поки підуть... і далі йшов...

Сіно покосили. Воно пахло в копицях, додаючи гармонії до лугового запаху. Павло не турбувався, де йому спати. Кожна копиця, як одаліска гарему, чекала його, що лише в її обійми прийде коханий володар. Але він мав уже собі обраних. Це були ті, що стояли в буйному оточенні форм і фарб. Одна — над озером, друга — на світлозеленій галяві між лозами, третя — на березі, щоб зустрічати й провожати сонце.

Одного вечора місяць піднявся жовтим задимленим колом, і було чарівничо-таємно. Якусь фантазію розповідала природа, ілюструючи її казковими образами з рухливих кущів лози, дерев і мороку, обсновуючи їх сріблястим місячним промінням. Здавалось, із води впливе русалка й простягне руки. В білій-білій сорочці, з чорною косою й лілеями в волоссі вийде вона з тугими персами й пристрасним бажанням із матового туману.

Природа чогось чекала. Було тихо.

Неподалеку розітнулась дівоча пісня. Що таке? Задумлива пісня жіночого бажання. Невже русалка кличе? Павло підсвідомо почав боятись і хвилюватись тієї фантастики, від якої було разом і тужно-приємно, мов у дитинстві.

Завагався, проте пішов на голос. Недалеко в місячній павоті, де лози підковою робили наступ на воду і вже крайні з них досягли легкого освітленого опару над засмученим дзеркалом, коли середній стан лозових кущів, взявшись за руки, обступив півколом ту прогалину і ще не знав, чи топтати йому шовкову травицю, що росла перед ним, чи ні, — Павло на середині того півкола помітив жіночу постать.

Чудова дівчина стояла в самій лише сорочці, звівши руки до місяця, і тихо співала. Коло неї лежала купка плаття, а неподалеку відкотився білий капелюх.

Павло оторопів. Він досі нічого не боявся, бо знав, що в житті все природне. Але це було наче надприродне.

„Чого вона тут у такому незвичайному убранні? Обізватись до неї“ — думалось йому.

„А як вона справді сучасна русалка (капелюх), як перестане співати й плюхне у воду? — Буде шкода“ — марив він.

Зробилось якось боляче.

Насмілився й сказав :

— Добрий вечір.

Вона обернулась, трохи здригнувши, поглянула на нього, не злякалась і відмовила :

— Добрий вечір.

Павло здивувався. Як то? Не злякалась, тут сама одна, вночі? Що ж це?

Проте підійшов. Запитав :

— Чого ти тут, дівчино?

— Жду милого : приїжджає човном. Він повстанець — і нам кохатися відкрито не можна. Але його й досі чогось немає.

(Головне — так одверто).

Тиша. Забив листок на вербі.

Співає далі й дивиться на воду...

„Певно бреше“ — подумав Павло. Підійшов іще ближче, заглянув у вічі. Питає:

— А хіба не все одно, хто б не любив?

Вона посміхнулась.

Тоді не сказав нічого. Хіба йому цікаво, хто вона? Може, дійсно русалка? Схилився до неї й притулив уста. Пісня затихла. Здригнулась, мов від укусу.

Потім узяв і поніс до свого місця.

Вигорнув із сорочки, як з тонкого паперу, чулу севрську вазу, обмотану ще в склепі. Почав цілувати як слід і, звичайно, спочатку груди. Але, коли й сорочка впала до ніг, дівчина все стояла так само далі тихою русалкою з двома лілеями в волоссі.

Одійшов тоді кілька кроків назад і захоплено дивився. Місяць, мов безлапий павук, снував далі своєю срібну павутину. Павло притиснув дівчину до себе й знову поніс.

Кілька день сам сіяв смерть, а тепер хотів засіяти комусь життя, своє міцне, вузлувате життя. Таке дуже, як рев Дніпрової повені в порогах, бажання не вмерти, хай хоч у нащадках, було в тієї людини, що боролася зі смертю, що весь час вібривала нервами під її загрозою.

Ранком, як піднявся, вона ще спала. Свіже блискуче тіло її не знало сорому. Сонце торкало тугі опуклості, поцілувало два рожеві пуп'янки цвіту морелі з її грудей, ковзнуло по різьбяреному животі— й зупинилось на тонкому обличчі. Що її привело сюди?

Павло ще раз тихенько нахилився... і не збудив. Так само тихенько пішов собі геть понад берегом. Потім роздігся й бухнув у свіжу хвилю. Зміцнілий вийшов із води й засміявся до себе.

Дівчини на тому місці більше не зустрів, та й не шукав її.

Увечері вернувся назад у місто. Пішов у гурт — боротись, дати можливість палахкотіти негасимому духові. І здавалось, що зустріч на острові була чимсь не тільки далеким, але й стороннім.

Що, коли б людство з того вулканічного життєвого полум'я боротьби дійшло до тихого острова суспільної рівноваги, зустріло б русалку там, на ім'я Щастя? Не знаю, чи воно, підкріпивши сили, знову не пішло б назад, щоб горіти й мучитись у котлі боротьби за всесвіт, як раніш, за землю.

ТАРГАНЕЦЬ

По стіні ліз собі один звичайнісінький тарганець, яких багато - багато — мільйони. Виліз він із своєї щілини — чи то на світ подивитись, чи то пошукати собі їжі... Але якось позковзнувся, а, може, спіткнувся на кусочку вапна, що стриміло на стіні, та й упав на гладенький стіл догори лапками. Упав — але то ще не все. Лихо, нещастя!.. Як вирятуватись? Здається, нічого особливого не сталося — тільки перекинутись і встати на лапи та й все гаразд. І крильця є, і кіготки є, — тільки б за щілиночку зачепитись, встати на ноги і... життя знову вільне, веселе. Але все лихо в тому, що зачепитись ні за що. Нащо ж тоді крильця, нащо дужі лапки? Тут треба незначного зусилля, коли б зачепився за що-небудь і... б'є разом обома лапами під себе, рвонувся догори, та й знову впав на попереднє місце блискучою спиною.

А стіл гладенький, рівний — встань та й біжи без перепон, але встань! Треба встати!

Знову ще дужче заперебирав тарганець ногами, поворухався, навіть посунувся з місця, але лапки все ж перебирали в повітрі без ніяких наслідків.

Тоді він став міркувати, вичікувати : може, щось зміниться — і тільки поводив вусами. Обмацав ними круг себе, обмацав місце, де лежав, і зробив висновок, що треба тільки встати, і тоді все буде гаразд — і побіжиш, і поскачеш, і поїсиш. Коли ж ні, то лежи без кінця тут, аж поки хтось прийде й знищить беззахисного, безборонного, лежачого. Ще трохи поповодив усами і знову вдарив разом усіма шістьма лалками, мов весельцями. Аж плигнув у повітря та й знову впав на спину.

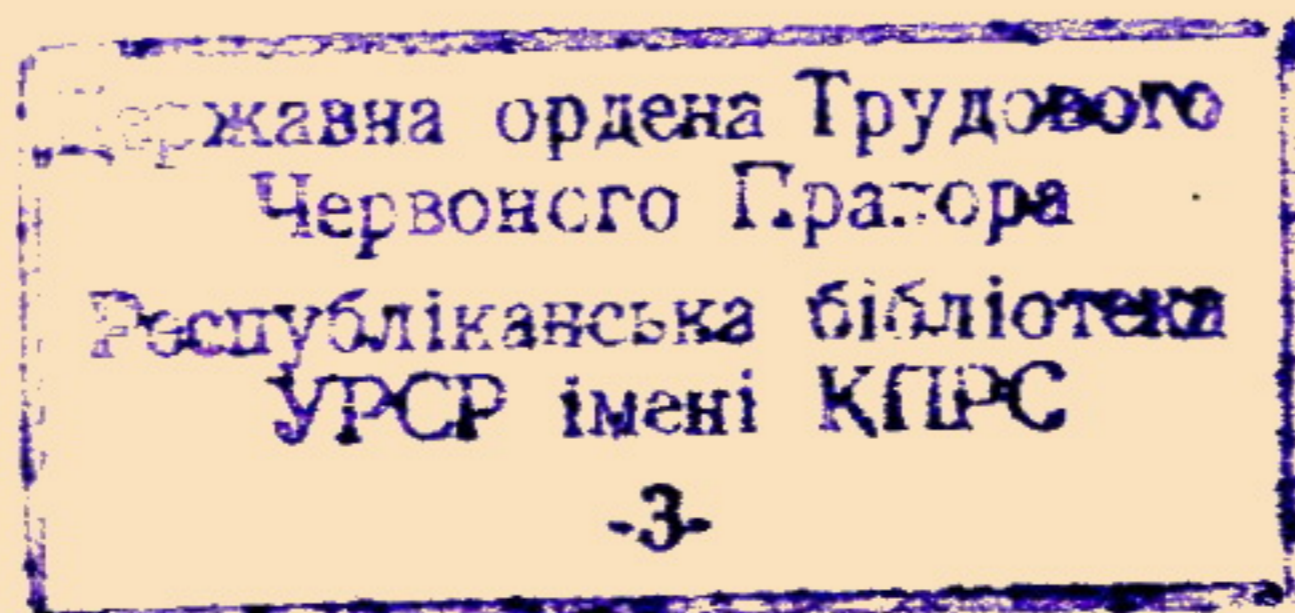
Спробував був упиратись тільки одною лапкою. От - от перекинутись, та другий бік, власний бік, переважає — і знову лежи на спині безсилий. Борсався довго. До тоскноти хотілося встати на рівні ноги, бо всюди було так гарно, і їжа була. Дух гнилої картоплі ніжно лоскотав у горлянці. А тут неміч в'язала. Треба було встати на ноги, а встати не можна. Невидимий тягар нездібности наліг на життя.

І бився, і ще бився, аж знесилів. Підсунувся вже на самий край стола. І вусами намацав, що то край стола. І встати ще дужче захотілось.

Враз ударив усіма шістьма лапами і.. упав у цебрик із помями...

Втопився.

Міг упасти просто на долівку, тоді б тільки забився. Так ні! В цебрик із помями! Уставши на столі, міг спокійно збігти по ніжці на підлогу. Та треба було небагато — всього - на - всього за щось зачепитись.

Надворі гусли присмерки. Тарганці вилазили по здобич, і гнила картопля в кошику так ніжно лоскотала в горлянці. А тарганець - невдаха плавав у цебрику з помями та ще й униз лапками, повний, як бомб. Він був мертвий.

МЕРТВЯК

Гротеск

Студент Іван Сірий нарешті переконався, що політика — річ складна, і що доброго чогось од неї чекати не слід.

Це зовсім не означало, начеб-то він не мав політичного нюху. Навпаки, очі його прекрасно прошивали, як говориться, пелену майбутнього гострим зором своїм так, що він, наприклад, не без цього духовного шила потягнув кілька чистих бланків студентської медичної комісії, заздалегідь приклавши до них печатку. Цей факт цілком ясно окреслює також і його сміливу тактику.

Але на сьогодні політичний нюх Сірого не віщував йому нічого доброго; ото він і вирішив махнути рукою на політику й оголосив нейтралітет.

Дальшим послідовним кроком цього висновку його було те, що він ударився в філософію й теологію. Він зашився в університет, щоб не попадати на перевірку документів на вулицях, яку рішуче ненавидів. Не вважаючи на холод, виходив із аудиторій і кабінетів лише тоді, коли дуже треба було додому або до любки.

Але революція не знає милосердя. В прискореному русі суспільства участь повинні брати всі, тому їй не дозволялось зашиватись тарганами десь по темних закамарках. Геть обивателів!

— А що ви зробите, коли я хочу бути обивателем? Маю ж я право на волю особи? — питав Сірій.

Тоді його товариші показували на рижій газеті якогось декрета або наказу про реєстрацію, мобілізацію, трудову повинність або щось подібне з ясно визначеною карою за непослух.

Сірій протестував, проте йшов у реєстраційне бюро, нервувався, боявся й т. д.

Він, правда, таки примушений був недавно одержати посаду в комісаріяті освіти, але не будемо ховати, що це не мало жодного відношення до суспільного руху. Посада була потрібна, щоб кормитись, як любка — любитись.

Численні спостереження приводили ще до одного висновку, а саме, що всяка влада перед своїм безголов'ям дуже гаряче береться за діло, особливо за діло суспільного догляду. Це знав і Сірій, і в найтяжчі випадки свого життя, коли, здавалося, уже ніяк не можна було викрутитись од якоїсь мобілізації, він казав, що мусить бути незабаром зміна влади, ставав на деякий час дезертиром і нарешті дочікувався свого: влада мінялась — і кілька місяців можна було жити досить вільно.

Але те, що прикотило сьогодні, кидало його в цілковитий розпач.

Всіх студентів, взятих на облік, закликалось з'явитися о такій - то годині на зборний пункт трудової мобілізації. Наказ видруковано у „Вістях Губревкому“, розліплено разом із газетою по парканах і тумбах міста, так що не знати його ніхто не мав права.

— Нарочито, щоб дратувати людей, — казав Сірий. — От тепер уже зміна влади. Факт!

Але влада трималась міцно, бо трудову мобілізацію, як явище буденне, рахувати за симптом зміни не доводилося.

Сірий не міг більше стерпіти.

Ще так недавно він читав Сковороду й міркував, що добре було б одріктись од світу й шукати щастя в самому собі, а тут — на тобі, з'являйся. Ну, ні, — це вже зась!

Бланки студентської медкомісії прийшлися якраз до речі.

Він узяв один бланк і написав, що „такого - то числа 1919 року о другій годині ночі студент Іван Сірий умер. Із списків викреслити“. Заадресував одного пакета до мобілізаційного бюро, а другого — до редакції „Вістей“.

Через те, що це був поки - що його особистий секрет, він сам одніс відношення туди й туди й заспокоївся.

В той саме час, коли на другий день Сірий сидів на лекції східньої словесности, його любка зомліла на університетському коридорі, прочитавши сумну звістку про смерть свого милого. Вона бігала до

товаришів Сірого, щоб дізнатись, де він жив. Вона хотіла бути хоч на похоронах.

— Хіба так люблять? — докоряла вона собі. — Не знала навіть де і як він живе. І от... — Вона заломила руки й віддалася пристойному одчаєві та милим сльозам.

Коли Сірий довідався, що його мила в розпуці, то, щоб не було великого її обурення і взагалі чогось афішованого та небуденного, він попрохав товаришів, захоплених спільників його змови, заховати його в шафу.

Але цей день був лишень заспівом до серії надзвичайних випадків, які лавиною котились, збільшувались і неслись на Сірого з дня в день, і...

В цей же перший день, коли йшов Сірий закоулками додому, назустріч йому вистрибнула скупчена постать завідувача його відділу в комісаріяті.

Сірий шарахнув у бік. Але зав оторопів не менше, побачивши мертвяка. Мертвяк, як дійсний привид, майже на очах зник.

На другий день Сірий вирішив перевірити, чи дійсно його жахатимуться знайомі, і обережно вишов на вулицю. Те, чого він сподівався, виходило як по-писаному. Знайомі, вирячивши баньки, одскакували з дороги, і Сірий пропливав повз них, як примара. Далі — більше, і Сірого почала гнітити самотність. Він, обдурюючи сам себе, начеб-то з метою перевірки, уже сам шукав зустрічі й навіть заговорював з людьми. Але від знайомих відгуку не було — на них нападав панічний жах, і вони

тікали, одкинувши назад руки. Нарешті по базарі пішли чутки, що з'явився з того світу якийсь студент, що ходить та лякає розпеченим залізним казаном усіх, хто стоїть за теперішню владу, і що, значить, видно цій владі кінець.

Це довело Сірого до стану м'ясного переляку, що потім перейшов в апатію й нервову трясцю. Він мучився так зо два тижні, поки нова рішучість привернула йому живої сили.

Він знову взяв два бланки медичної комісії та й написав на старі адреси:

„Студент Іван Сірий — живий. Спростувати помилково подану відомість про його смерть“, і сам одніс ці повідомлення до бюро мобілізації й редакції „Вістей“.

За те його по мобілізації надіслали на вокзал чистити вигрібні ями.

Це був перший ступінь у приєднанні до темпераментного суспільного руху революції, що так припав згодом Сірому до вподоби.

ФІЛІГРАНЬ

— Революція — героїчна доба, — сказав Іван Доротай і відложив свої добрі сірі очі в бік, немов засоромився.

— Здається, найнікчемніші й останні люди чіпляють за плечі підходящі до темпераменту крила й піднімаються вгору. Одні стають орлами, другі совами, інші журавлями, але все це птахи високого польоту. Так званий пересічний чоловік стає героєм-велетнем. Та що там говорити. Ну, от візьмімо мене, Івана Доротая. Тепер аж сам дивуюсь. Ось — малюнок з натури: недалеко бійка. Громадянська війна. Гупають аж заходяться гармати, як на бандитському весіллі бубни, коли музики п'яні, що й прикурити не можуть. У місті гайдамаки й усяка шпанка. А ти вилазиш на трибуну й кричиш півгодини, як ішак у загоні, що москалі такі самі брати, що панки під виглядом „ширих“ заступають місце трудящому народові, що . . . — словом, усе преш їм напроти, аж поки якась добра душа своєчасно суне тебе під ребро — і ти очуняєш од мітингового запою серед галасу:— „Бий його, собаку! Зрадник! Матір-Україну забуває, плюгавець . . .“

Тоді зігнешся та й підеш.

Гайдамаки містом порядкують, в єврейських кварталах гвалт, з кешень сірих шинелів виглядають пачки перламутрових гудзиків, а з тебе — як з гуски вода. Підеш у друге місце, а то й додому, та й слухаєш.

— ... Таку його мать, де тут Доротай?

За мною, значить, прийшли.

— Та там, аж на кінці міста.

Це твоя сусідка стрибає в брехню.

— Ну, хай тоді комендант сам шукає, у бога його, смаркатога. Ач, послав...

А сами п'яні — за східці ногами не вчепляться. Та тепер би.. Мло стає від одного спомину, а все тому, що ручні зробились. Ручний звір став. І то всі... Зараз оголосять учот, так трясця затрясе — спішиш, боїшся. А бувало.

— Ручні стали!

— Було який-небудь Гаврилко — сила, влада, страх і розум цілого повіту, а то й губерні. А тепер подивись, на робфакові здає зачот якомусь миршавому децентові, що розглядає філігрань у зачучвірілому архиві...

Та раніш він йому в морду не захотів би дати, а зараз плутає словами, винувато дивиться на руки й чекає, що той скаже. Боїться, бо хоче зберегти стипендію. А як не матиме зачотів, то од нього, Гаврилка, що проливав кров на махновському фронті, що організував загін червоних повстанців, що зробив і т. д. і т. д., — стипендію перейме якийсь смаркач, звинить, із робітосу.

А иноді, знаєте, гнів бере, коли та малограмотна дівчина, що під Перекопом сестрою - жалібницею орден Червоного Прапора здобула, тепер не має де приткнутись, бо її не мають де приткнути. Вона могла бути героєм, сміло дивилась смерті в очі, а не вміє записати входящої, не вміє шити прозодежі: не має кваліфікації! В столовках усі місця зайняті, що ти з нею зробиш, хоч пудруй лице та на вечірній тротуар. Ех, що там буде ще — побачимо, а вже героїчна доба минула... Ви пробачте, що я трохи підскиглюю — це лірика, романтика, а не переконання. Навіть у літературі на це пішла мода.

Будні сірі, жорстокі, не менше жорстокі, ніж закони революційного гніву, і ними вміти управляти — треба бути теж героєм.

От тепер я устряг у книжку і вивчаю філігрань. А я ж горів, кипів, аж бульки скакали. Звичайно, моя робота зараз не менш важлива: будувати нову культуру, але...

Дійсно, перед Доротаєм стовбурчилась нова книжка, і він її лагідно притискав рукою, усмиряв — бумага тріскала й вуркала, мов свіжа бляха. На таблицях у книжці гуртувались у різних комбінаціях значки з номерами внизу, немов малюнки із стародавніх грошей. Якись леви, корони, топірці, стріли, орли, башти, французькі королівські лілеї, кривулі й інше.

Кому воно потрібне, думаєш? — Одиниці на мільйон. Видано 1923 року, ще й на такому папері, сторінок на двісті.

— Ну, кому воно? — питаю таки. — І що це?

— Філігрань, прикладна наука до історії, — каже Доротай. — Бачите, на аркушах старих документів є завше водяні знаки фабрики. Вони міняються в залежності від часу й країни, звідки прийшов папір. З них учені встановлюють приблизні дати, коли вони невідомі. Це і є філігрань. От ви наче з доктором звернулись, а філігрань іноді відіграє рішачуючу роль навіть у приватному житті. А що вже в науці, то це іноді для фактів буває за той камінець на дорозі, що через нього може спіткнутись навіть здоровий борець і розщепити носа.

— І коли це в нашому буденному житті потрібне, то в Революцію не знаєш, яка галузь знання тобі буде потрібна взавтра. (Куди то він гне? — думаю).

Доротай апчхикнув і продовжував.

— Я був завідувачем повітового наробразу ще тоді, коли Україна вишукувала для себе постійну форму влади й непевно рішала, чи не схилитись їй, бува часом, до твердих, радянських форм.

Спокій стрибав між лісом і містом, як покришка чайника, в якому вже доспіли яйця, але господар саме почав у той час ганяти кота, що ліз до хліба. Я не буду згадувати про Денікіна, Петлюру й інших котюг. Це була пора моди на рвану одіж, коли в школах моїх відбувались мітинги, а думки двох людей не могли вложитись одна поруч одної, як гусак біля собаки або здоровий дезертир поруч гарної дівки.

У мене тоді у відділі були в підмогу учителька Леся, студент-семінарист класично високий і

незграбний і, як водиться у всякій порядній установі, кучерява машиністка. Її пальці, бігаючи по клавішах ундервуду, не одбирали незалежності її очей, що могли в той самий час стежити, стрибати й навіть попадати гострим пострілом у мої заклопотані буркала. Але ставилась вона до мене чогось зневажливо, а то й зухвало. Це мене не обходило. Треба зазначити, що очі мої тоді не сягали далше мітингового ворога, а жінка, як така, ніколи не попадала в поле мого зору чи обстрілу.

Жінка для мене була завжди чимсь у спідниці, яку треба обминати, щоб не вплутати чобіт, коли та спідниця широка селянська, і щоб не замарати її, якщо вузенька й батистова з міста.

Я міркував, що з жінками краще бути в стані війни, ніж згоди.

Може я тоді жорстоко помилявся, одначе так було.

Так от, досі я знав ворогів тільки з партії українських есдеків та есерів із „центротечі“.

З того часу, як у моєму відділі зашаруділи спіднички Лесі, я пізнав ворогів нашого брата ще й іншого порядку. Занотуйте, що це була моя думка тоді, тепер я вже не смію так думати. Можете тепер сами вгадати, якої я був партії.

— Слухайте й не перебивайте! — і Доротай закрив книжку філіграні, яку я почав тягнути машинально до себе. Він її не хотів дати мені навіть у руки.

— Одного разу, коли я твердо зарубав на носі, що з ніякими ворогами, навіть політичними, переговорів не слід провадити (боротьбисти тоді злились

уже з більшовиками й стали твердо на класову позицію), я відчув інстинктивно в особі Лесі зразу двох ворогів. Правда, тепер неп — і з ворогами переговори можна вести, аби не забувати своєї основної мети — використати ворога, а потім скорити диктатурі пролетаріату. Коли б тоді так можна було, я б з Олесею поступив би одразу инакше. А признатись, дівчина була дуже й дуже непогана.

Одного разу ранком приходимо на посаду. На дверях бачимо приліплену чорним хлібом пайка четвертушку списаного паперу.

В мене аж очі полізли на лоб.

Там було :

*„Товариші і громадяни!
Московські окупанти кату-
ють нашу рідну матір. По
селах іде стогін.*

*Китайці, латиші й кацапи
забирають у бідного населення
останній хліб.*

В ліси утікають хоробрі...“

Останню фразу, додаю я зі стилю „Трьох мушкетерів“ або „Пригод Тома Сойєра“, але зміст відозви все ж дійсно був такий, що, мовляв, ідіть у ліси й шукайте повстанком, бо треба покарати тих, що „за шмат гнилої ковбаси“ (так було і сказано) продались москалям.

Ця стріла була ясно розрахована на мене, але не вштрикнула, хоч іще більш зацікавила мене, хто б це міг зробити? Літери були писані від руки друкованим шрифтом. Синє чорнило з хемічного олівця розлізлося трохи на тому місці, де бугрився хліб (чотири горбики по кутках), і там ясно проступали відтиски пальців.

„От тут можлива дактилоскопія,—подумав я,—але хто її знає в повіті?“

Якраз у той час на чийсь виклик уже прийшли незалежні люди з чеки, зірвали прокламашку й почали допитуватись, у кого може бути підходящий папір. Пішли нишпорити в усіх канцелярських столах. Ходила чутка, що це зробила якась жінка, яка швидко шмигнула, так що не вгледіли, хто саме.

Так от, підходящий папір найшли... у мене в столі. Більш того—там лежав початий аркуш, від якого одірвано четвертушку. Коли приклали на обірване місце відозву, то вона як приросла. Жартів не було. Мій відділ згребли на всякий випадок і повели. Ми з Лесею йшли поруч. За нами—семінар-рахівник і машиністка.

На місці, де каталашка мала познайомитись із нами, почався допит, хто купував папір, у кого.

У нас був відомий поставщик—Шнирок. Парень—жох.

— У Шнирка, звичайно, у кого ж иншого?—відповіли ми.

Притягли Шнирка.

Він спочатку спробував орієнтуватись, чим пахне, і, коли почув, що пахне безносою, зразу захвилювався, а потім попрохав:

— Подождіть, покажіть мені папір. Може, він не з мого складу?

Коли йому показали папір і відозву, руки його дрібно затремтіли. Вплутатись у діло, яке могло скінчитись для нас розстрілом, не дуже - то приємно.

Приклав — пристало. Зблід.

Тоді він узяв і глянув на філігрань.

— У мене завше найкращий папір — князя Паскевича, — залепетав він, — але це . . .

І раптом лице його засвітилось.

— Дозвольте, гляньте, дивіться!

І він повів пальцем.

На клаптику прокламашки була частина філігранного знака, що мала пристати до другої частини його ж на мойому чистому папері. Глянули на чистий папір — продовження не було. Філігранний герб на ньому, встидаючись, заховав корону в самий куток, був незайманий і навіть цілком інший. Ми зідхнули, а Шнирок потер руки й сказав:

— Товаришу Доротай, пам'ятайте — це я!

Нас випустили незабаром, і в наросвіті, сидячи за столом, я відчув, що спільна пригода, яка нас могла знищити „в корне“, як писали тоді в наказах, — ця пригода зменшила мою ворожість до Лесі. А, навпаки . . . Але тут уже починається інтимна сторона діла.

Так от вам, що може значити філігрань у революції для людини.

Тепер беріть науковий документ, де
— Подождіть, а як же з прокламашкою?

Да! Прокламацію написала машиністка, яка нас із Лесею ревнувала. Писала вона вночі вдома на своєму папері, що привезли його ще німці Грушевському. Ця друга добилась свого: цеб-то я спасував перед своїми засадами й визнав у жінці друга навіть тоді, коли є ж різниця політичних поглядів.

Більш того. За пару тижнів Леся жбурнула мені в лице заяву, що вона не бажає більше служити поруч зо мною, і додала словами, сповненими жовчи:

Всього найкращого — з тією! — Вона мотнула головою в бік машиністки.

— Я не сподівалась... що ви така. тютя!

На останньому слові голос її різко прорвався вгору. Губи їй затремтіли. Вона повернулась і ви-несла з канцелярії очі, повні сліз, грюкнувши наостанок дверима. А різниця політичних поглядів?

Ти подивись на відповідальних і їхніх безпартійних жінок... Живуть, аж піт тече.

Що прокламашку написала не Леся, а Тетяна Сергійовна, про те я дізнався від самої Тані якось згодом. Здається саме тоді, коли в нас народився Гришко. Ну і бузувір, треба вам сказати! Куди нам? Ви розумієте, що може вийти з вилупка, коли він заплодився в соку Революції?

— А філігрань... (Очі його піднесено блиснули).

— О, розумію, розумію! — перебив я швидко, потягнувши до себе книжку, що її так ревниво оберегав Доротай.

КІНЬ

Я бачив, як запряжений до дишла водотягу кінь із зав'язаними мішком очима крутив колесо й ходив кружка по одному й тому самому місці. Від того в криниці грюкало й виганяло воду нагору. Коневі зав'язали очі, щоб він не бачив, чи є погонич коло нього, чи нема. А погонича так і не було. Хтось далеко по другий бік будинку рубав дрова. Він мав свою роботу. А кінь ходив і ходив.

Кінь тяг воду, напружувався, бо боявся стати. Він так і думав, що коли стане, то той, кого він не бачить, його вдарить... почне бити дрюком.

А чоловік, що впряг коня, добре знав, що зроби, щоб кінь боявся ставати. Ото взяв і звичайним брудним, кропив'яним мішком зав'язав коневі очі.

О, коли б кінь знав, що нікого немає, що він сам господар собі на той час, то хіба б він не став, щоб хоч трішечки спочити?

Але мішок світ заслони́в — темно... темно... Кінь уявляє, що той чоловік, який його колись бив, ззаду так і чекає... так і хоче трахнути дрюком. Він пам'ятає, як колись, знесилившись, зупинився. Тоді здалось коневі, що той хоче останню силу вибити.

Темно. А ззаду він стоїть, безперечно стоїть... Так і жде, так і вдарить...

Ноги прете слабнуть. Кінь не може так тягти, як спочатку. От-от пристане.. пристав... І слуха... Все одно — хай ударить. Щось шерхнуло. То той чоловік, що напевно раніш одійшов у бік, тепер поспішає, щоб ударити. Кінь напружується, шарпає, порші грякають знову в криниці... А кругом темно — і страшно спинитись...

Коли б кінь міг як-небудь зачепити того мішка, зірвати його з очей, він би побачив, що нікого немає, він сам... Міг би зробити, що захотіти, навіть розпрягтися. Нікого ж немає. Ге-ге, він умів колись розпрягтись. Як був молодим, то й хвилини не встоїть запряжений. Як не одірветься зовсім, то зірве хоч зброю. А тепер він боїться, щоб не було чогось гіршого за тяжку працю — щоб не били... І він тягне й тягне, бо не бачить. Тоді, як був молодий і шарпався в зброї, його пильнував фурман і легко бив батою, а тепер...

Крякнула над головою ворона. Здригнувся від того й почав швидше ходити круг колеса по одному й тому самому місцю, що і вчора, позавчора, тиждень назад...

СЛІПІЙ СІЯЧ

Сліпий сіяч іде по зораному полю й дужою рукою розкидає зерно ; не бачить його, бо сам сліпий, але чує, як шелестить воно по свіжій ріллі.

А поруч із ним іде його дочка й розказує сліпому, де стелеться зерно та як воно де лягає .

Сіяч високо підняв голову. Іде з почуттям власної сили, з почуттям корисної й чесної праці.

Його осіянне лице пройняте надхненням, бо радість велика освітлює й гріє його з середини :

— Він сіє.

ЛЮБОВ АМАНА

Коли Аман вийшов із двірця перського царя Артаксеркса, задоволеність наповняла його душу. Він один мав честь бути в гостях разом із царем у цариці Есфіри. Був рад і через те, що міг зблизька бачити ту чудову жінку. Пахощі, якими умащено було тіло Амана, кружили йому голову не менш, як пожадливий образ цариці, як вина з долини Месопотамії, що пив у неї, як та честь, яку він мав у Персії. Борода його обрубаним клином лежала на грудях, завинута симетричними кільцями. Слуги та рабині старались надати їй пишого вигляду, бо великий гнів був Амана, коли борода його була не така, як царська.

Гордий наближався він до воріт палацу, де по обидва боки стояли велетенські крилаті бики з чоловічими головами й бородами в таких саме кільцях, як і в Амана. Це були добрі духи, що охороняли царський дворець від злого.

Всі, хто по дорозі зустрічався з Аманом, падали на землю ницьма, виказуючи тим йому найвищу пошану, бо така була воля Артаксеркса. Так возвисив цар свого найвірнішого друга Амана, що вмів

нищити неслухняні народи, покоряти тяжкій руці перського царя.

В той час, коли сановник проходив крізь ворота, він зауважив, що Мордохай, юдеянин, не встав і не вклонився, як усі. Аман розгнівався, але ж не випадає йому заводити сварку на вулиці. Той простий, незначний полонений не був вартий навіть слова такої знакомитої людини, як Аман, навіть слова знищення.

* * *

Аман, коли прийшов у свій дім, похваляючись могутністю й багатством та тою особливою любов'ю царя і молодій цариці, що її володар кохає всім серцем (тут він у душі позаздрих цареві), між иншим, зауважив, що коли Мордохай не стоятиме більше біля царських воріт, то він, Аман, буде цілком задоволений. Слуги взяли це до відома.

А Мордохай стояв біля царських воріт для того, щоб звернути на себе увагу. Він був майже батьком цариці Есфіри й через те хотів пролізти в дворець. Настирливо він добивався свого.

Про рідню цариці Есфіри Артаксеркс нічого не знав.

Якось незабаром цар не міг заснути. Казав покликати літописців, щоб читали йому історію його царювання.

Дійшли до того місця, де було записано, що Мордохай спас життя цареві, викривши змову.

— А що, Мордохай живий? — запитав цар.

— Так, живий, — упавши ницьма, сказали читачі.

— А яку нагороду має він за це?

— Ніякої.

Цар замислився. Потім наказав читати далі.

Коли рознеслася чутка, що цар має нагородити Мордохая, то Аман почав навіть турбуватись за свою владу. Тим більш було неприємно, що зустріч біля воріт стояла перед очима, і слуги Амана виготували для Мордохая вже й шибеницю біля царського палацу.

* *
*

Бажання поцілунків невимовно привабливої цариці (він знав, що та — єврейка) затруїло серце Амана, і він хотів був навіть увесь нечисленний єврейський народ знищити, аби відчутти хоч на одну ніч трипотіння Есфіри. Він навіть підмовив царя, щоб знищити всіх євреїв по цілому Асирійському царству, тим більш, що темні народні маси, збурені кількома не-тактовними вчинками євреїв, радо чекали, щоб виконати того царського наказу. І наказ було видано.

Якраз після того цариця запросила Амана вдруге на бенкет, де мав бути лишень один цар.

Кохання Есфіри так зворушило Артаксеркса, що в час, коли вони пили золотий струмок винового холоду, цар пообіцяв виконати все, чого б не попрохала його улюблена, навіть півцарства. А кому ж невідомо, як тяжко поменшити свою владу хоч би для найближчої людини? Ще цар не встиг договори-ти, як очі цариці затумалились сльозами. Коли вона має прихильність царя, то хай він дарує їй життя. Вона так бажає жити...

Хто посміє посягати на твоє життя, полохлива сарно Ливанських гір?

— Так, моє життя, як і життя мого народу мають відняти. Я і мій народ віддані на знищення. Коли б ми були продані як раби, я б мовчала, хоч знаю, що, знищивши стільки рабів, ворог не поповнив би втрати для господарства...

— Хто ж цей ворог, скажи тільки? — гнівно вибухнув Артаксеркс.

— Це — Аман, — ледве чутно прошелестіла цариця крізь сльози.

Вона була така привабливо - чудова з очима, повними сліз. Ледве помітний серпанок укривав її божественні стегна, а її перса, як дві голубки, сполохано бились на грудях... „Як то, на палке кохання царя могли посягнути?“

Аман думав, відкривши цареві походження Есфіри, заволодіти нею хоч на деякий час, щоб потім, може, убити її, як і всіх інших євреїв. Инакше він міг накликати гнів царя. А тут... Аман задрижав і впав у ноги цареві й цариці, але Артаксеркс схопився й розгніваний вийшов у сад. Якраз йому на очі впала шибениця, виготовлена для Мордохая. Це його ще більш обурило, коли довідався для чого.

Аман лишився сам молити царицю за своє життя, бо знав великий гнів Артаксерксів. Він упав на ложе цариці і, благаючи, почав цілувати ноги Есфіри, але вихор бажання й злива пристрасти понесли його як метелика в бурю. Про останню хвилю свого життя забув Аман — він бачив знеможене сяйво тіла цариці...

Хоч раз любити, хоч раз спалахнути. Він уже не благав життя. Він благав безсмертя. Він молив кохання, щоб потім умерти. Як вогонь тонку тканину, Аман охопив прекрасну Есфір, — і спорзний плин потряс дуже єство.

Сама цариця віддалась йому. Вона смутно почувала, що незабаром цар вернеться. Вона хотіла любви й мусила зробити так, щоб Аманові рятунку вже не було.

Коли швидкою ходою увійшов цар, Есфір іще здригалась в обіймах Аманових... Лишень простогнала:

„Він мене взяв силою...“

Амана повісили на тій шибениці, яку він приготував для Мордохая, а першим достойником став родич цариці.

ЛИСТ

Настирливо нудно пахнула блощицями колендра, червоні маки без системи розкидались по зелених ячменях і посивілих житах. Синіх сокирок — сила.

Вона пішла з ним у поле, щоб розказати свою душу. Набридли йому жінки, що бояться загинути в безвісті, не вславившись чимось. Родившись, вони вже одною ногою вступають на шлях, щоб затертись. Тоді їм хочеться хоч звязати себе з кимось більшим, бути, хай на годину, а коханкою політика, композитора або, коли він письменник, стати йому за матеріал для твору. І от тоді починаються довгі оповідання, такі настирливо нудні, як той запах колендри, що в'їдається в тіло.

Лягли на межі. Він обернувся до цвіту гречки й сказав: „Тепер можеш читати, я слухаю“. І зараз же звернув увагу, як бджілка плуталась поміж нижніми жовтавими листками гречки, відшукуючи ще незайманого цвіту, бзимкнула, упала аж на землю й полізла назад догори по стеблу.

Вона в той час говорила: „То мій лист, якого я так і не закінчила“. Він спитав чому, але відповіді не

чув, слідкуючи за червоненьким як кров, маленьким павучком, а коли закінчила фразу, сказав: „Читай“ — і думав, про те, як гарно було купатись у Катерини на Полтавщині. Ставок. Сажнів п'ять од берега цвіла білим цвітом, мов клавішами „Ундервуду“, водяна кропива...

А вона читала: „Душу мою обгорнуло якесь невиразне безвихідне положення. Коли б якась сліпа, незалежна від мене сила (чи не той се обов'язок життя, що його я віддавна сприйняла, та обов'язок не затруювати людині життя), то я давно розбила б голову об камінь на знак, що так воно має бути, або піддалася б що-раз сильнішій меланхолії й не дала б ся варіяції“. Вона була занадто галичанка: через те стиль її листа так і просився, щоб його виправляти на мову Тараса Шевченка. Тим більш хотів він це зробити, бо був молодий письменник. Потім знову звертав увагу на гудіння бджіл, а до неї казав: „Читай, читай. цікаво, що ти пережила далі..“ І вона продовжувала: „Мені все одно — та однак ще сила зовсім не ослабла, ще має підпору... Ні з охоти, ні з того, щоб мало стати мені легше, лише з того напівсвідомого обов'язку — я ще тепер послідне звертаюсь до вас, яко до приятеля Василя, до самотнього мого приятеля — зовсім щиро. Зрозумійте ви історію мого життя, мої відносини до вас, беріте се все, що пишу, за правду, та й не судіть мене, не винна я тому — так воно є. Борби в світі я багато перебула. Не легковажте нічо, так оно є. Вам правду передаю...“

По небі ковзнув кобець. Він повернув голову за слідом птаха... Так вільно промайнув... Ех, коли б собі так. Вона той рух прийняла як те, що він відчув її переживання... Сказала: „Бач... а ти думав, що я звичайна...“ І почала читати далі. Він знову одвернувся від неї й слідував за життям, що бурлило в гречці. Голос гомонів...

„Як воно перед тим не було: берім від сеї страшної хвилі. Я знаю—Василя нема на світі. Що тоді діялося зі мною, того ніхто не міг знати, бо мало мав даних, але я сама не знала, бо в мені помішалися всякі вартості. Мій душевний стан міг вгадати лиш той, хто знав би стан душі моєї перед війною, за життя Василя,— а того чоловіка не було на світі. Силою обставин я попала в такий круг життя—серед таких знайомих, яких я тепер уже цілу купу знаю як не особисто, то бодай зі слуху, які в світі вчислюються може і до ліпших людей, але які в мене не можуть мати ніякого значіння. Крім оскорблення мого духу й забиття часу, не приносили они мені нічо: і не могла я грати у їх очах блазня. Я мусила бути чоловіком...“

— Ти слухаєш?..

— Так, слухаю...—кинув він.

— Може, тобі нудно стає?

— Ат, ти зараз видумуєш... От, я навіть ближче ляжу...

— Можеш лягти на колінах...

Він ліг. Тінь її капелюха падала йому на лице. Тоді встромив брутално ноги через межу в цвітучу

гречку, проломивши два невеличких коритарики, помостився трохи, заспокоївся й почав думати про батька, що десь певно зараз там удома ходить по пасіці... Бджілки гудуть, як ось тут на гречці. Може думає, де його син? Звернув увагу, що вона не читає... Сказав: „Вже примостився“. Тоді вона почала далі монотонним, м'яким голосом виливати свій давній жаль, майже механічно, так, як сонце ляло свою теплиню на його ноги, придушуючи їх, розварюючи. Зелені вуса колосків шелестіли, мов коники під стінкою або на межі. А її голос вів:

„Навіть у їх очах чоловіка посьміховиська з себе робити не люблю... Я жила так, що ніхто не знав мого великого погрому, дезорганізації мого життя. Ви прийміть се, як було — я не винна тому, що Василя вважала за великого чоловіка. Нехай се буде мій індивідуальний, мій суб'єктивний погляд, але ви прийміть так, як воно було і є, що я уважала і уважаю тепер, що Василь вродився тим великим чоловіком, генієм людськості, який мав так много для поліпшення нашої суспільности зробити. Як болюче, як прикро було мені не раз, який бунт піднімався у мене, коли я не раз від тих маленьких людей чула невмисну до себе гадку“

Вона спинилась і важко зідхнула, дивлячись крізь свої окуляри в золотій оправі з - під затишного лоба на каракульки свого листа... „Ти є перший, кому я рішилась відчитати цього листа. Один ти можеш мене зрозуміти“. Хотіла далі читати, але він нічого не промовив. Тоді поклала листа на траву біля себе,

щоб обміняти з ним думками... Подивилась: він спав. Тоді зідхнула ще раз, тихенько пригорнула голову його до своїх грудей, не рухаючись, як сиділа, перегнулася над ним і так само тихенько поцілувала в лоб.

— Бідненький... зморився,— промовила.

Недописаний лист зостався їй недочитаним.

НОВІТНЯ КАЗКА

Лі на спомин

За що я вас люблю так, весняні ранки?

Інші люблять вечір, місяця, ніч... Мені червоні ранки милі. Вони будять. Вони міцні. Їхні штрихи тверді й категоричні. Вони — наче з червоної міді. Ось земля, трава, дерева, далекі будинки — все одягається мідяно - блискучою лускою. Хіба це не краса?

Ще й тому люблю червоні ранки, що червоне проганяє темноту ночі. Хорі, журливі вечори — це символ умираючого старого світу, гарного почасти, коли він тебе не торкнувся. Через те пролетарі беруть собі за символи ранок, сонце...

Запалав, розігнав тьму. Хори пташок піднялись, кричать ворони, літаючи по проваллі, де внизу шумить по каменистому ложі Смотрич. Я на горі. Мене й дівчину, що гуляє зо мною, черкає сонце. Низ темний, і лише другий бік річки так само горить. Там вовтузиться купка дітвори. Вони хочуть обмочити ноги хлопчикові. Взяли під пахви й несуть над річку. Хлопчик репетує...

Коло мене грається гурток дітей. Вони з захопленням дивляться на той бік. Відчувають так, немов сами участь беруть.

„Та лучше його “ „Тягни догори...“ „Відчепи руку...“, бо хлопчик, борсаючись і плачучи, ухопився за одного по дорозі, що стояв у стороні. Нарешті понесли. Не вдержались на березі, щоб лишень умочити, і всі шусьнули у воду. Кинулись урозтіч назад на суше. А винуватець мокрий підводиться з води й рівно гуде, як голуб.

Сонце позолотило бризки води, коли хлопці падали.

Моя дівчина, що йшла поруч зо мною, з однаковою увагою дивилась і на одну і на другу групу дітей. Потім нахмурилась. Вона була вразлива. Промовила:

— І вони вже почали страждати.

— Чого саме? — запитав я.

— Хлопчик страшенно уражений. Слухай, він затих... Але як він нервово йде. Вже мучить його жадоба помсти, гнів. Хлопчик, мов пружинний, дійсно нагнувся, схопив камінця й влучив ним одного з тих, що його несли. Той заскавулів і присів. Хлопчик почав утікати, спотикаючись, бо мокра одіж його в'язала.

— Можливо, що і вдома їх іще каратимуть за це, — продовжувала дівчина.

— Ет Дивись на ранок краще! Від самих людей залежить не робити собі страждань. Цим дітям розвага. Старші ж можуть їм додати горечи. Той кирпатий казав: „Хоч бути щасливим — будь ним!“.

— Але ж ціла історія Людськості — ланцюг страждань. З дитинства вже починають страждати, — капризуючи, стояла на своєму дівчина й хотіла доводити далі. Я боявся, що ранок мій пропаде, коли близько торкнуся цієї теми. Я спинив її й сказав :

— Зараз я можу слухати лише казки чи то природи, чи твої. Хіба не казку оповідає зараз сонце і весь срібляний виднокруг? А ти хочеш, щоб я слухав послідовні докази й висновки. Багато є такого, що краще дається зрозуміти душею, аніж розумом. Я зараз не годен, не хочу розуміти розумом. Навіть глибока філософія часами легша для серця, ніж для голови. А про страждання людське...

Вона перебила.

— Тоді — слухай. Я розкажу тобі казку. Не пам'ятаю, де її почула. Це один із мандрівних сюжетів, які обійшли світ. Хай він буде й нашим. Гадаю, вона поведе твої думки за почуттями в мій бік.

„Був собі на світі цар багатий і розумний. Захотів він знати історію людського життя. Для того він почав скликати до себе мудреців із цілого царства. Зійшлося тридцять мудреців, найславніших у світі. От цар їм і каже: „Той буде братом Мудрости й стане вище за мене, хто складе мені історію людського життя“. Порадилися між собою тридцять мудреців і сказали, що це вони зробити зможуть лише всі разом. Цар згодився, відпустив їх і почав ждати.

Через тридцять літ зійшлися ті тридцять мудреців і принесли триста величезних томів написаних книг.

— Це є історія людського життя,— сказали вони цареві..

Цар мав у той час уже більше, як шістдесят літ. От він і каже :

— Не встигну я ті книги прочитати до своєї смерти, бо вже застарий. Напишіть мені коротшу.

Мудреці розійшлись, а через десять літ прийшло лише десять із них і принесли десять книг. Скорочувати своє трудніше, ніж писати.

І це було забагато читати цареві. Він і каже мудрецям :

— Не встигну я й цього прочитати. Іще скоротіть.

Через три роки залишилось у живих тільки два з усіх тридцяти мудреців. Решта померли. Вони принесли цареві одну спільну книжку. Заслаб цар і був уже при смерті.

Закликав тих двох до себе та й каже :

— Я вмираю. Умру—і не знатиму історії людського життя. Даю вам строку на три дні. Ідіть і скоротіть так, щоб я ще встиг прочитати...

Два ветхі старці пішли від царя, а через три дні вернувся лише один назад. В руці він мав клаптик паперу.

— Читай,— сказав цар.

І останній із тридцятьох мудреців, скрипучи тихим голосом, прошамотів: „Людськість родиться, страждає і вмирає“. Тільки всього й сказав. Через кілька хвилин цар умер. Міг умерти спокійно, бо вже знав тепер історію людського життя“.

Дівчина скінчила казку.

Думки в голові, як вода перед загатою, шукали місця, куди б їм прорватись.

Людина, мов той цар, цілий свій вік прагне обняти людське життя, а воно таке просте. Страждання. Я забув про сонячний ранок. Дітей вже не було над річкою. Сонце почало припикати.

Власно, казка ніяких доказів не дала, але я не міг уже сперечатись із дівчиною, бо серце казало, що казка й досі правдива.

ЗЛОТОДЗЕРКАЛЬНА БАНЯ

Дитя років п'яти гралось у весняному зеленому саду, бігало по доріжках, посипаних хрустким піском, і вбирало в себе пливку теплиню сонця, яка його ростила. Воно спинилося перед квітником, що різнобарвною купою підводився на ярій зелені газону, бо увагу дитини притягала золотодзеркальна куля - баня, що сторчала на підставці посередині тієї клумби.

Дитя через барвисту кашу вербени влізло на квітник, підійшло близько до самої кулі й почало всміхатись до неї, бо бачило там зменшеним увесь світ, що сяяв навкруги, бачило і сад, і доріжки, і те сонце, що сміялось крізь золото самої бані. Бачило зменшену з великим носом і своєю власну постать, і дитяті стало весело, радісно.

Золотий колір затуманював і міняв трошки всю картину довколишнього світу, що купчився в бані. Через те різкі й гострі тони м'якшали, і дитині було так приємно дивитись.

Дитя не звертало уваги на людей, що проходили вулицею повз загорожі того саду. Так само й люди проходили, обмірковуючи свої інтереси. Золотодзеркальна баня їх не вабила зовсім... Забрукані,

замацані папірці приємнішою картиною ставали перед їхніми очима.

Якась людина наблизилась до загородки саду і, коли побачила дитину біля злотодзеркальної кулі, щось звіряче прокинулось там за загородкою. Дитина оглянулася і ясно всміхнулася до того чоловіка. Але він схопив із бруку каменя й жбурнув у злотодзеркальну баню, де була наче сконцентрована вся радість весняного життя. Може, він був голодний або безробітний. Може — просто хуліган.

Трах! — із дзеньком розлетілась злотодзеркальна баня, і зашерхала кущиками вербен.

Бризки скла налетіли дитині в очі, щоб воно не милувалось весняним сонцем, бурхливим світом та веселим садом, що так солодко рокотав навкруги.

МАТИ

Трапилось так, що квочка мала тільки одно курчатко. Зате хай посміє хто його зачепити!

— Квок, квок — кер - р, квок, я тобі дам!

І — на крила та на голову.

Собако, обходь далеко, бо видере очі. Кіт мусить прокрадатись геть десь далеко поза корчами, бо коли квочка вгляне, бою не витримає навіть сам кіт.

Така то мати.

Через те, що курчатко було лише одно, квочка дивилась за ним іще пильніше. Звісно — мати.

Хлопчик захотів зловити те курча, щоб роздивитись його та трохи побавитись.

— Не підходь! Квок - квок - квок! Куд - кудак! Геть!

Курча цяпає, шиється під матір, а та захищає його крилами, розчепіривши їх бочаристо донизу, повертається та краями їх землю ріже, наче кривими ножами. Чисто маленький гиндик. Захищається. Підобралась поволі за корчі та й ходить круг курчати з войовничим виглядом.

Хлопчик присідає, простягає руку, але раптом відскакує, бо квочка кинулась — і руку подряпано до крові.

— Підожди, я ж тебе! — сердиться хлопець і хапає квочку так, що з неї пір'я летить. Та видерлась і кинулась на захист свого дитиняти. Вона про себе не дбає.

Хлопець пригинається, розлючений бійкою, от-от кинеться на курку з курчам. А квочка гордо й воювничо підносить голову: — Поки жива не віддам!

І він таки кинувся. Квочка аж покотилась од удару, але, схопившись, вилетіла йому на голову, почала клювати де попало та бити ногами й крилами свого супротивника.

Розлютились обоє. Йому тепер треба було вже не курча доп'яти, а хотілось одімстити самій квочці.

Поки хлопчина міркував, квочка знову взяла під захист своє дитинча і, розправивши крила, погрозиливо керкала й квоктала. Нахилялась волом, захищала крилами, обнімаючи як руками та заспокоювала, тихо цюркаючи до нього, щоб не цяпало.

Хлопчик спочатку зупинився, потім щось поміркував. „За що ж я її б'ю? — подумав.— Чому вона так заступалась?“

Далі постояв трохи, поміркував і пішов.

За кілька хвилин він повернувся в садок і кинув квочці жменю пшона.

Така - то мати.

ЛИСТЯ

Осінь повітря дзвінке й тихе.

Небо високою банею перекинулось над землею ; ту баню налято чистим повітрям, наче акваріум водою.

Сад золотим брусом лежить понад річкою, що свічадом одбиває те багатство. Пишно дивується сад, відки взялося те врочисте золото — він же був зелений, заклопотаний і буденний недавно.

Тоді листовінь горіла смарагдами, була свіжа, пожадливо пила сонце, хотіла жить і жить, переробляти соки дерева, що тяглися по волокнах кори догори. Тук - тук! — до зелених зернят. А тепер дозрілі вони зривались і летіли, коливаючись у тому свіжому й глибокому повітрі.

Ось один зірвався з високої сокори. Ще так простягався до сонця, як чипів самотний на кінці гілки, але незначний подих вітру зняв його. Ось він падає . . . Коливнувся кілька разів, немов пригадуючи минуле, пожадливо схопився ще за повітря, щоб не впасти, але опертись не було на що, все їдно прийде кінець, і прудко шугнув сторч головою в холодну воду. Деякі листочки нечутно відривались і, повільно перекидаючись, легко клалися на воду. Вода їх несла кудись далеко - далеко.

ХЕМИК

Казка

Один хемик хотів добути з графіту діаманта. Що, правда дивне бажання?.. З сірого, брудного графіту, такого м'якого, що на папері кришиться, той чудний хемик хотів зробити твердого, що ріже скло, діаманта. З сірого, крихкого графіту зробити чистого, прозорого, як сльоза радості, твердішого за крицю діаманта? Дивуватись мало з того — і дійсно, той хемик був посміховищем для своїх сусідів. Його вважали майже за божевільного.

Роки текли, хемик усе сидів у своїй лабораторії, переливаючи різні рідини з колбочок до казанців, підогріваючи їх, все вираховував щось, записував. А роки текли, як вода, і сивина поволі почала вкривати голову того вченого, а діаманта так і не було

Люди глузували.

Проте він мав двох щирих і вірних учеників.

Одного разу хемик твердо щось вирішив. Вже за день видно було це, бо якась надзвичайна ідея освітлювала його очі.

Він узяв найміцнішої приправи, яку винайшов у своїй лабораторії, полив нею сірий порошок графіту,

який був у колбочці, і крізь усе те пропустив тисячожарний вогонь Вольтової дуги.

В той час, як заспівав пламіль могутньої електрики, щось срібним струмочком, яснішим, ніж сам огонь, бризнуло в колбочці, і разом із тим тріскачій вибух потряс усім будинком.

Колбочка розлетілася бризками скла, вікна повилітали. Хемик лежав на підлозі, інстинктивно схопившись руками за очі. Він уже не міг більше бачити світа божого, не міг бачити того світлого струмочка, що блиснув на мить у колбочці ясніше, ніж сам електричний вогонь.

Коли прибігли ученики, вони між скалками скла знайшли крихітки дійсного діаманту.

Хемик загоїв рани, що стали замість зіниць, але внутрішня радість проте не сходила з тих дрібних зморшок, що збирались коло скалічених очей. Якесь надхнення підіймало бадьорістю його постать. Він бо перший побачив, він таки здобув із графіту діаманта.

Тепер він навчав своїх учеників, яких було вже багато, що потрібно брати, як класти й що робити, щоб і далі добувати з графіту діаманти. Тепер він знав уже й ту помилку, через яку перший і останній раз бачив срібно-блискучого струмочка в колбочці, і застерігав од неї своїх учеників.

СПОСТЕРЕЖЕННЯ

Зайшов випадково: почув гарний спів, але він стих, бо протоєрей почав казань. Очі мої розбігались по церкві, де із стін суворо дивились аскетичні великі очі картин Васнецова. Я не міг зосередитись, щоб слухати. Помітив: у бік од мене старенька бабуся, байдужа до промови, скупчено клала поклони. Думаю собі: дурненька, її прабабуня, певно, так само клала поклони якомусь дерев'яному стовпові, що звався Перун або Волос, а її праправнука надіється тепер на металову бляшку — тому так пильно й дивиться на неї. Думає, що смерть буде легше тиснути її своїми кощавими руками.

Далі помітив іще цікаве обличчя. Інтелігент років тридцятьох прикипів до полу на колінах, а очі так надхненно підняті догори. З якою вірою дивляться ті очі, а губи шепочуть молитву.

На ньому сіра шинеля лежить як на військовому. Через певні інтервали він христиться, міцно кладе поклони й знову підіймає очі. Стільки віри, аж дивно. Я звернув увагу, що волосся його посивіло. У тридцять років сиве волосся? На вигляд офіцер давньої армії. Може, втік од розстрілу й ще не певен себе,

тому так пильно перед св. Миколою схиляє сиву чуприну й дивиться на мальовану цяцьку, як на свій порятунок. Чисто як і та печериця - бабуся.

І гидко так зробилося, що вищий дух смиряється перед фетишем. Революціонер, утікши від розстрілу, до бога лізти не буде!

...А комісар один чомусь вінчався в церкві — химерна згадка ворухнулась і відплила.

ДІТИ

Затхлий підвал великого будинку. У підвалі мешкає шість загнаних істот: четверо дрібних дітей, батько й мати. Як і треба сподіватись, ходять обшарпані та світять латами.

Змокрилі стіни гнітять ту купку блідого люду, відданого самоті. Стіни витягують із них життєву бадьорість. Через те стіни підвалу такі одкормлені, важкі й непорушні. Цвіль і вогкість виступили, мов нагрітий жир, на їхньому масному обличчі. Але через те саме малі діти такі виснажені, кволі й з великими очима.

Дівчина літ одинадцяти з постаттю, перев'язаною по сорочці крайкою спіднички, на тонких і кульшавих ноженятах, похожа на присохлого опенька. Вона носить зовсім малу дитину, лице якої забрескло від картоплі й сухого хліба. З цілого гурту найбільш викреслений хлопець літ семи, що має штани на очкуру. Видно забідкана вмість матері занесла з села аж сюди цей одвічний покрій штанів.

Хлопчик жвавий, сухорлявий, очі трошки суворі на його вік. Вони ще прозорі, але без тієї вогкості, яку має он та його ровесниця, що стоїть у блакитній сукеночці на балконі другого поверху.

Балкон якраз над підвалом.

У підвалі одно вікно більшою половиною вгрузло в землю й виглядає відти брудним заплаканим оком, що кліпає й сльозиться. Ось воно навіть приплющилось.

Зате в кімнаті, де балкон, вікна широкі й ясні, бо їм доручено вбирати в себе світло, блакитне небо й сонячний плин тепла.

Хлопчик вибіг на вулицю й побачив на балконі дівчинку. Вона мала в руці шматок білої булки і, побачивши горобців, почала їм дробити.

Хлопчик, що захоплено спочатку дивився на за-взяття й сварку горобців, нарешті сказав:

— Нащо ти даєш пташкам булку? Вони ж можуть собі чогось назбирати. Дай краще мені!

Дівчинка з бантом у волоссі, що пухом віялось круг пещеного носика, свідомо не звернула на це уваги. Він подивився далі, тоді почав іще раз:

— Як маєш розкидати, дай краще мені. Я віддам братікові, що на руках у Ганни. Сам не їстиму, правду кажу.

Дівчинка зацікавилась.

— Хіба у вас вдома нічого їсти? Мама казала, що тільки лінтяї не мають чого їсти. А я не лінуюсь, сама навіть умиваюсь і зате маю що-дня шоколад і ще й ходимо до турка по солодкі пиріжки.

— Чудна ти. Начеб-то мама не має білизни прати людям. Є там їй час ходити з нами по крамницях! Таке сказала!.

Він, як дорослий чоловік, зневажливо скривив губу, наче б хотів пхекнути, але передумав.

— Дай краще булки. Все ж одно розкидаєш.

— А пташкам? Я тобі може б і дала, та мама заборонила мати розмову з брудними й незнайомими, такими, як ти. А що в тебе в руці?

На це запитання хлопець не звернув уваги. Там було шкельце з пляшки.

— Дурна твоя мама. Так даси?

Хлопчина вже, видно, залишив надію випросити булку й швидко вів діло до розв'язки.

Дівчиня засміялось, кокетливо глянуло на хлопчика, і полетів йому (він підставив картуза) обгризок булки такий завбільшки, якого можна відкусити за один раз.

— Це й усе?

— А ти ще й не радий, що дала?

Вмить хлопець спалахнув і напружився, аж головою смикнув кілька разів, мов витягаючи шию з тісного коміра.

— Ах ти ж... На, жери сама!

Обгризок булки полетів на балкон, а за ним зафурчало шкельце, що шкрябнуло об ґратку балкону із брязком упало на дах сарайчика.

Дівчинка з ляку й з образи перебільшено заголосола й кинулась у двері балкону. Не встигла вона зробити й кількох кроків, як мати вже була тут. Вона озиралась навкруги, хто б міг скривдити її дитину? Приголубила похапцем дочку і, побачивши хлопця, що чогось вичікував, пригрозила йому.

Тоді хлопець скривив їй люту й огидливу, якусь звірячу гримасу з обвислим язиком, і грізно похилений посунув у бік двору.

Але випростався, зідхнув глибоко, поглянув навкруги й вистрибом із вихилясами пробіг коло сестри Ганни, намагаючись тим скоком забавити свого братика. А той, рвучко хитаючись, повертав за братком голову, а потім засміявся двома зубками молодого гризуна.

ПОРОХ ЛЮДСЬКИЙ

Коли настала Українська Республіка, хліб підско-
чив у ціні аж до двадцяти карбованців за фунт.

На Троїцькій слобідці — звичайній слобідці вели-
кого міста — жив під той час чоловік, один з тих,
кого проковтує забуття та статистика, як галушку,
наче б і не ліпили її. В його було семеро діток.
Жінка померла, а політичні події позбавили служби
й заробітку. Ходив уже й на біржу і в різні відділи
соціального забезпечення, але люди — завжди люди,
їхня вдача яскравіше викреслюється в часи великих
розрухів. Трудно й змоги немає, запроваджуючи со-
ціалізм у житті всього світу, глянути в якусь пога-
неньку слобідку біля великого міста й зрозуміти,
побачивши, як то тяжко батькові дивитись, коли се-
меро дітей гине з голоду.

Старшенькі то вже ледве що ходили — так ви-
снажились. І як ті костюмашки трималися купи, хто
його й знає: здавалось, от-от розлетяться, бо як
ходили вони, ноженята, так і хилитались, тремтіли...

А меншенькі — то й зовсім лежали.

Коли б хто знав, як тяжко дивитись батькові.
Вже волів би хутчіш сам смерть прийняти, аби не
дивитись на оті муки...

Маленький Іванко лежав у ліжку і вже не просив, а тільки хрипів:

— Тату, гам! Тату, гам. Дайте, тату!..

— Їжте мене, дітки!.. Нате...

Здавалось, що збожеволіє.

А дітки плакали.

Ще раз ходив просити, але сказали, що такий як він і заробити може. А сам бог бачить, який із нього робітник: насилу доліз сюди. Вже не пам'ятає коли й їв. Іди робити, а дітей на кого покинути?

Вже більш не просив роботи, все одно бачив що загибель наближається, то не став і суперечити. Знищуй! До кінця!.. Пручайся—не пручайся—все одно нічого не допоможе.

Виніс на базар ціліше шмаття, ходив - ходив, поки такий самий бідолаха, як і він, дав грошей рівно стільки, що для його сем'ї вистачило якраз на одну кашу. Коли так, хай буде каша з молоком.

Очі в діток радісно засвітились, коли батько розклав огонь і каша почала клекотіти.

Перед тим, як мали їсти, помолились гуртом, батько перецілував діток, взялися за ложки—і каші як не бувало.

Дітки казали:

— От коли б іще.

А на ранок сусіди знайшли цілу сем'ю вже мертвою. Батько тримав обнявши двох менших діток, і руки його були вже задубілі, закарлючені.

На столі лежала записка: „Далі дивитись, як діти мучаться з голоду, не міг, то взяв і потруїв“.

А суспільство вигадувало й видавало нові закони про допомогу різним категоріям, продовольчі органи виробляли плани правдивого поділу продуктів...

Батько ж тимчасом нагодував діток кашею з молоком, нагодував навіки.

Кому цікаво знати, як гине порох людський, коли погляд сліпить вселюдська мета, де за новим життям ховається щастя?

ГОЛОДНА РАДІСТЬ

(БРИЗКИ МИСЛІ)

З БЛОКНОТУ МОЛОДОГО ФІЛОСОФА, ЯКОГО ЖИТТЯ
ТРОХИ ПРИПЕРЧИЛО

1920 — 1921

КИЇВ

ПРО МОЇ РАННІ АФОРИЗМИ

В цьому розділі афоризми писані в такі часи, коли в животі було рідко, як у небесних просторах, зате голова була ясна й серце радісне, як частина цих самих просторів коло нашої милої землі, коли немає жодних хмар і всього иншого. Юнацький задержуватий скепсис не давав мені тоді загрузнути в скиглинні, як і не дозволив оглухнути в потужній музиці, що її виконувало життя на струнах шлунку.

Друковано ці афоризми у „Вістях Київського Губревкому“ протягом жовтня, листопада й грудня IV року (1920), коли газета ледве здобувала оселедцевий папір для тритисячного свого тиражу, що його майже цілком розліплювано по парканах; коли по сірих горбах паперової маси спотикались, западали й вискакували бідні, побиті літери, але такі міцні повстанчою силою; коли мої афоризми гордовито йшли поруч із іменнями розстріляних чекою контр-революціонерів, спекулянтів та шахраїв із їхніми характеристиками.

Всі, ці обставини забезпечили моїм афоризмам той смак приперчености завзятої молодії людини, що жила, хотіла жити й працювати, і раділа з того, що живе.

Тому мій добрий читач зрозуміє, мабуть, і ті смілі гордощі моєї великої літери Я, якою я прикрашував цей розділ (по - англійськи).

Друкую ці бризки мислі ще й тому, що в них, хай може й небагато, відбився побут тих великих, жорстоких, світлих і таких чудових для мене перших років нашої патетичної Революції, тих років, що тепер здаються вже за дуже високими горами часу, за його велетенським масивом.

Перечитую коректу й плачу за Революцією. Це не поза! Це живий, людський біль, біль кровотоцивої рани споминів. Це жаль за добою, яка не повернеться, а з нею й моя юність. Грядуть світлі, яскраві, нові епохи. Але я, ми, ви — зостанемось в епосі Жовтневої Революції.

1. Так сказав Я: „Гра на струнах шлунку — небезпечна гра“.

Потім додав: „Гра на струнах шлунку — погана гра, безсовісна гра, безчесна гра“.

* * *

2. Не кокетуй із голодною людиною.

* * *

3. О, ці сапієнси (*homo sapiens* — розумний чоловік), коли вони вже передують один одного?

* * *

4. Коли культурна людина почне хлєптати кров другої людини, її вище призначення приходу в світ буде виконано: вона зробить повний цикл. (Ви почуваете в цих рядках мою іронію? Додаю це в дужках для того, що який-небудь Довбешко й не догадається, а редакція не перевірить — і підуть носити).

* * *

5. Найгірш вилаяти людину, на мою думку, це сказати їй: „Ти поступаєш як людина“. Бо ніхто таких мерзот не робить, як сапієнс.

6. Мене не можна гірш образити, як сказавши: „Твій вчинок достойний людини“.

* * *

7. (Під Ніцше). Коли бачиш гниль, лиши її — хай догниває.

8. Зближуйся з жінкою раніш фізично, потім шукай і зближення духовного: як і тоді будеш близьким із нею — клад ти знайшов.

* * *

9. Якби люди йшли назустріч одно одному, то прийшлося б за відсутністю роботи зачинити всі громадські й державні інституції.

* * *

10. В світі перевагу має крива лінія; через те дурницю робить той, що обов'язково хоче пройти в житті просто.

11. Коли я зроблю дурницю, то не каюсь: все ж вона менше шкоди приносить у світ, ніж розумний вчинок.

* * *

12. Було холодно. Глибока осінь. Я йшов на службу. Побачив облізлого, паршивого собаку, який

сидів під муром, флегматично дивлячись на кінці пазурів передніх лап, і трусився.

Я з задоволенням подумав: „Зима йде. Ну, брат, значить, здохнеш. Хтось на твоєму місці лишній кусок із'їсть“. Це і єсть нездоровий дарвінізм: в ньому й є „естественный отбор“ (як перекладав небіжчик професор Тімірязев, а не „естественный подбор“, як інші), або виживання найбільш пристосованих.

* * *

13. Лягай на подушку ногами, як хочеш бути в теплі.

* * *

14. Коли дійсно хочеш отруїти життя всім недезертирам, роби частіш перевірку документів у найширшому масштабі.

15. Коли хочеш відняти останню культурну загальноприступну розвагу, перевіряй документи в театрі — трьох зайців уб'єш: 1) нашарпаєш нерви за дві години (мінімум) всім недезертирам (дурний дезертир ходити по театрах), 2) наловиш людей, що позабували документи вдома і 3) дасиш змогу комісарові міліції виявити свій ораторський хист.

Він тоді з'являється з-за завіси і переконуюче доводить, що всі повинні сидіти на місцях. Лукава публіка не вірить і стає до виходу у звичний хвіст. Тоді комісар заходить із хвоста й промовляє

кожному зокрема. Якість документів ролі не відіграє: важно, щоб були.

* * *

16. Голодних курей випустили з курника. Півень найшов поживу. Вагався довго, проте покликав курку — і вона з'їла. Дурний, у нас мужчини вже давно того не роблять. Видно, і в курей ще мусить бути революція.

* * *

17. Так сказав Я: „Гра на струнах шлунку — нелюдська гра“.

* * *

18. Не кокетуй із голодним чоловіком.

Друковано 24. X. 1920

Про приватну власність

19. Буржуазна епоха псувала не тільки людей. Навіть природні погляди звірів хотіла перевернути. І треба признатись, що собаку вдалось настільки зіпсувати, що він почав визнавати право приватної власності. Наприклад: лежить на столі кавалок хліба; нікого в хаті нема; собака голодний. Незіпсований культурою собака бере, спинається на стіл і з'їдає хліб. Зіпсутий же вихованням господаря, запеклого власника, що за гниле яблуко, взяте в садку, посадить у тюрму, той зіпсутий собака не

тільки, здихаючи з голоду, сам не візьме, а й другому не дасть. Яка глибина скалічення. Бідні собаки.

Котові ніяк не вдалося прищепити буржуазну мораль що до приватної власності й порядку (в останньому кіт анархіст, за що не раз викидають навіть на мороз). Приватну власність кіт наділяє таким призирством, що ставлення його, наприклад, до сала є річ загальновідома й може бути зразком натуральних поглядів. Через те саме пан Іван Тирса - Петрівський страшенно не любить котів. Але на те ж він і пан — цей з петлюрівських дипломатів. Мої ж симпатії цілком на стороні kota. Вовк що до цього є недосяжний для людськості ідеал.

Про новий тип людей

20. В звязку з численними мобілізаціями, які випадають на долю молодих людей протягом останнього десятиліття, з'явився новий тип людей — пручателів. Так вони про себе й кажуть. Запитаєш: „Ти до якої партії належиш? Або, кого підтримуєш?“

„Я, — каже, — нейтралітет — пручатель“. Ця новітня галузь сапієнсів має своїм кредо „випручуватись“ од усякої мобілізації, а в останній час, між иншим, кажуть „випручуватися“ із повинностей, з тяжких обставин. Взагалі слово набирає широкого змісту.

На кожний мобілізаційний захід пручателі знаходять так звану „лазейку“ (слово „лазейка“ присвячую перекладачам „Вістей“ і „Більшовика“ для

створення нового терміну, яким має збагатитись українська мова, оскільки ми досі своїй державності не мали й такого слова не вживали. Тепер воно потрібне). Пручателі кажуть: „Бери життя ззаду, а не з лоба“. Чорний хід для них усе.

Вітаючись, вони розмовляють приблизно так:

— Ну, як пручаєшся?

— Нічого. Помаленьку. Кажуть, взавтра на окопні роботи будуть ловити...

— Дурниця. Я маю посвідчення рубщика дров із межигірського лісництва (або інше якесь у зв'язку зі знайомствами).

— Ну, а як питають, чого ти вештаєшся по Києву?

— Дуже просто приїхав по продукти й заночував.

Слово „пручателі“ походить, як зауважив Я раніш, від „пручатись“ — значить жваво викручуватись, вививатись.

Вказують навіть на місце, з якого безпосередньо взято це слово, а саме:

„Ловили китаїця... і т. д.

Довго він пручався,

В руки не давався“.

Кінець пісні, в якому сказано, що нарешті таки „спіймали китаїця“, на мою думку, зовсім не цікавий для широкого загалу. Зате для пручателів він в свого роду „memento“ (пам'ятай!), що примушує їх бути ввесь час на чатах і знати наперед усі „мероприяття“ уряду, вишукуючи „лазейку“.

Пручитель мусить бути надзвичайно тонким політиком і дипломатом. (Дивись вище : пан Іван Тирса - Петрівський).

* * *

21. Коли я сказав своїй дівчині, що вона подібна до місяця, бо світить чужим блиском, вона образилась. Коли ж сказав: „Ти — провідна зірка“, все простила. Значить, жінці брехня приємніша за правду? Але хіба ми, „кавалери“, не такі самі? Навіть рудовусий думає, що в нього що найменше золото або вогонь під носом, але ніяк не руда шерсть. Проте нехай хто скаже йому правду!

22. Яких ліків треба вжити, щоб розумна людина зробилась дурною та щоб, коли що робить, про те не думала? Я відповів: „Для першого треба закохатись, а для другого — також“.

* * *

23. Вся трагедія в тому, що найрозумніша людина в коханні стає форменним ідіотом, і навіть голод рідко помагає цій хворобі. Наприклад, людина може здихати з голоду й все ж кохати до останнього часу. Згасаючи, прошепотить: „Прощай, моя зірко... Марусю...“ Здихає, а кохає. Ну, що ти скажеш?

24. Народня мудрість каже: „Щоб розізнати жінку, треба з нею з'їсти пуд соли“. А Я вам кажу:

досить проїхати з Києва до Одеси через Катерино-слав, щоб зненавидіти найдорогшу, найближчу людину.

(В ті часи їхали тижнів зо три, не вилізаючи з вантажного вагону. Уборна, наприклад, відбувалась крізь одсунуті двері на ходу. Близькі люди помагали. Див. у Сосновського — „Главное не стесняйся“. Ну, звичайно, там росли й інші дерева пізнання добра й зла).

* * *

25. Коли терпіння в тебе лопається, надінь на нього обручі.

* * *

26. Дивись на світ, плюючи зверху вниз — тоді буде спокій у твоїй душі.

* * *

27. Сучасний парадокс: що трудніше, то дужче хочеться жити. Наприклад, на вулиці стріляють; ти здихаєш з голоду; проте лізеш у льох, щоб сконати на два дні чи на тиждень пізніше з голоду, бо хочеш жити.

* * *

28. Для мене нікого вищого й ближчого нема, крім мене самого.

* * *

29. Шлунок — центр світобудови. (Пронеси, господи, цензора й критику!)

* * *

30. Питаю вас: яка різниця, що ви ходите в подертому пальті, а вона — в каракулі, що ви їли картоплю, а вона — індичку? Ви ситі від картоплі так само, як і вона від індички, а пальто вас гріє так само, як і її каракуль.

Істинно вам кажу: хто має каракуль—у нього знімуть, хто має подерте пальто — то й не подивляться. Чого ж вам іще більше треба, тріскотухи?

* * *

31. Щастя людини в тому, щоб бачити все з веселого боку. Бо яка користь бачити сумне, коли воно є навіть дійсна правда?

Про песимістів

32. Не називайте зараз хоч кого песимістом. Істинно вам кажу: немає на світі песимістів — є лишень голодні люди. Дайте їсти — і нема песимістів.

Інакше й голодного вовка, що хмуρο дивиться на світ, довелося б називати песимістом. Ну, а який з вовка песиміст? Кусень здохлої коняки з нього зробить оптиміста.

Хворих у розрахунок не береться: на те ж вони й хворі, а не песимісти.

* * *

33. Є люди просто божевільні (ну, ці не страшні), а суть ніжнопомішані або, як кажуть, „з козлом“. Останніх багато - багато — сила. Притому трудно

зауважити. Це найнебезпечніший тип. От придивіться зараз же пильно до свого товариша або до кого-небудь, що з вами сидить. Ну, що? Правда, трошки є...

* * *

34. Всяка добродіяльність, коли її роздмухати до великих розмірів, стає пороком. На превеликий жаль, це вже було казано.

35. Іду од своєї милої я ранком чарівним.
Вже сонце усміхається, і сад повито в дим.
Всю нічку цілувались ми, як боги молоді,—
Не знали, як пролинули хвилини золоті.
Іду по саду стежкою, аж бачу — хробаки
Стулились в купу все по два і склизькі, і гидкі.
Місцями червонястими заслиняно злились,
В екстазові любовному, мов струни, натяглись.
Кінцями в землю вп'ялися, розплазавшись
на ній,
І тут же купки чорнії — то їх наїдків гній.
Лежали і не відали, що я дивлюсь згори —
Сліпі високе бачити, бо виповзли з нори.
І бридко так зробилося, а потім взяв і гнів —
А, може, зверху хто й на нас так звисока
глядів?

36. Навіть хоч би як сильно хотілось їсти, не хватай гарячої страви. Подожди, поки прохолоне. О, завзятість, ти буваєш часом сильніша за голод.

* * *

37. „Надягаючи, попереду нахухай у рукавиці, коли хочеш, щоб рукам було зразу тепло. Навіть рукавицям із дірками помагає“ — так сказав один пручатель. Хто має уха слухати, хай слуха!

* * *

38. Він казав: „У революцію я став жилуватим, поперченим битком“. Вона: „А я посоленим наквашеним огірком“.

„Разом із вас буде досить добрий наїдок на теперішній час“ — сказав Я.

Друковано 31. X. 1920

* * *

39. Рабіндранат Тагор подібний у творчості до добрих і розкішних перфумів. Їх добре нюхати здаля й потрошки, не наближаючи носа до флакону душі, бо починають не вражати й дають якийсь терпкий і нецікавий запах. І ніколи не слід добиратись до самого екстракту тих перфум (суті й ідей творчости Тагора), бо той екстракт, як і в інших добрих перфумах, смердітеме калом (містицизму).

17. VI. 1925

Кучук - Ламбат

(Це порівняння - оцінка мало бути в розділі „Старші дні“, але тому, що машиністка Віра, чудесна, до речі, дівчина, і між іншим, русява, не проставила йому номера, то й довелося, як

це й з людьми буває, коли їх своєчасно не поміять, загнати кудись вбік і приткнути на вільне місце. От воно й опинилось аж тут).

* * *

40. Кажу вам: „Не тільки баранів стрижуть, але й велетнів Самсонів“.

* * *

41. Використовуй всіх і вся.

* * *

42. Гумор, збудований на шлунку, найбільш ущільнений і дотепний. Наприклад, зразок сучасного гумору.

Каже: „Я зараз сала не можу переносити. Тільки заговорять про нього, в мені аж колотиться, аж нудить“.

І який регіт!

Друковано 21. XI. 1920

* * *

43. Колись казали: „Гвардія не здається, а вмирає“. Тепер треба навчати: „Розумна гвардія, коли стає тісно, здається, щоб потім зрадити ворога і вдарити в спину!“

* * *

44. Не плюй на всяку дрібноту, бо не хватить слини комусь доброму заліпити очі.

* * *

45. Поет висловлює втухвильне почуття народу, відбиває, мов дзеркало, життя в той самий момент, як воно проходить перед ним,—белетрист досліджує душу народню, розбирається, аналізує її.

Через те поет веде провід у літературі, а белетрист іде слідом.

Через те в революції раніш родяться поети, потім приходять письменники - белетристи.

* * *

46. Люблю випадково зауважити, як часом бундючливо звичайна панночка подивиться на мене оком призириства, на мене, дрібненького (її зовнішній погляд), що йде кудись по своїй справі, замислившись.

Так часом півень бундючливо поставиться, навіть зробить кілька кроків уперед і призириством непереможности своєї обдарує коня, що, скубаючи зіллячко, пройде повз півня.

* * *

47. Найміцніша критика життя державного ладу є та, що обґрунтована шлунком.

Коли дана річ такої критики не витримує, тоді вона (річ) абсолютно погана.

* * *

48. Товариш Котко казав: „На це й критика, щоб усе лаяти“.

Дійсно правда: трудніше розумне сказати, легше вилаяти.

Після цього Я не боюсь ніякої критики.

Друковано 12. XII. 1920

З Яна Леманського

(Переклад з польського)

49. Від часу відкриття байки звірята мають нахил до читання й приймання добродійних впливів літератури. Перше й друге переінакшили відповідно до своєї натури. В нижченаведених байочках, власне, і йде мова про такі „поліпшені“ створіння.

Орел і крук

50. Крук, бачучи, що орел летить угору з бараном у кігтях, сказав: „Добре, що я є крук, принаймні хоч не надвигаюсь“.

Вдячний лев

51. Мисливець, зустрівши лева, пораненого в лапу, спитав, що йому назоляє. „Щось мені влізло в лапу, іди - но зобач“. Мисливець слухняно вийняв терняку з рани, обдивився її і, задоволений зі своєї чулості, з радісним биттям серця, хотів уже йти. Але звір спинив: „Чекай - но, нічого спішить“. Кажучи так, ударив мисливця здоровою лапою і, забивши його, з'їв із таким смаком, оскільки був голодний.

Лев і комар

52. Комар, розлютований з того, що лев більший за нього, викликав його на двобій. Виклика прийнято з певним подивом і цікавістю, але прийнято. Комар затрубив в атаку й почав пити кров із лев'ячого носа. Лев подождав, поки нікчемне створіння сповнилось цілком його кров'ю й роздуте впало на землю. Тоді настоптав його кінцем пазура й пішов додому.

Пустельник і Ведмідь

53. Пустельник увійшов у таку приязнь до Ведмедя, що були вони цілком нерозлучні. От одного разу Пустельник спав, а по його обличчі ходила муха. Бачучи це, Ведмідь доти зганяв муху, аж доки Пустельник не виспався. А коли встав і вели розмову про щось інше, Ведмедеві й на думку не спало згадувати про цей випадок. І досі Пустельник не знає, як то Ведмідь урятував йому життя.

Хто раз збреше, той збреше й удруге

54. Малий Томаш пас овечок.

Одного разу, щоб пожартувати, він прибіг до села з криком, що вовк їсть овечок.

Старші, озброєні дрючками та вилами, прибігли і, не заставши вовка й побачивши отару цілою, догадались, що з них глузував Томаш. В наслідок того, збили молодого Томаша, як гірке яблуко. На

другий раз він уже боявся жартувати із старшими. Тепер він цілком поважний і великий Томаш і глузує лишень з молодших та менших.

Голуб і Бджілка

55. Срібноперий Голуб, побачивши, що Бджілка тоне, кинувся й за крильце витягнув її на берег. Урятувавши Бджілку від смерти, почав думати, яка повинна б бути йому за це нагорода. А що від Бджілки нічого нового, крім меду, сподіватися не міг, то з'їв її саму, а незабаром після цього за кару згинув сам в *tir au pigeon*.

* * *

56. Власно із зміною державного ладу стають дуже невеликі зміни.

Наприклад, державно-буржуазний лад змінився на соціалістичний. Посунулись у бік деякі центри *тяжіння*, а вага й закони — ті самі. Приміром, торговельним центром був раніше „Пасаж“, ну а зараз „Єврейський базар“.

Треба купити чоловікові годинника чи барометра: раніш ішов у „Пасаж“ — тепер іде на „Євбаз“.

Хто я?

57. Ви знаєте, хто я? Я той, що не раз підчеркнув вас своїм гачком, як хлопчик удкою плотицю в ополонці. Той, хто заставив задрижати найтоншу й найчутнішу струну вашого „я“ — струну шлунку. Ви

знаєте, хто Я, філософ з головою хлопчика? — Ні, ви не дізнаєтесь цього так просто. Я — веселий поет. Але й моя голова хлопчика обростає чорною бородою поважності, навіть Я наближаюсь до нормального типу двоногого сапієнса... Мене часом охоплює розпука, що Я взяв би бравнінга в руки, щоб... застрелити муху на стіні, бо Я ніколи не застрілюсь: не зможу наложити руки на себе, коли життя таке прекрасне.

І, коли ви побачите людину, що *цілком щаслива*, має повне життя, що сміється тепер, підстрибуючи на морозі з дерев'яшками на ногах, з замогильним гуркотом у порожньому шлунку, знайте — це Я — *філософ з головою хлопчика*.

58. Бувають зі всякими розумними людьми такі гупі становища, коли їм доводиться дуже важко думати.

59. „Ну, і вилаю ж я вас у своїй рецензії...“

„Хіба книжка така погана?“

„А нащо ж тоді критика? Звичайно, щоб усе лаяти“.

Це старе, як світ. Тому я свідомо друкую цю книжку, не запрошуючи на чай рецензентів. З другого боку — я й не українська поетеса.

60. Всюди, навіть у місцях найвищої духовної насолоди, у місцях, де задовольняють найвищі потреби духу, сапієнс будує клозети, як найвищі досягнення своєї культури.

Наприклад — у театрах, у картинних галереях, парках і т. инш. Нічого не вдієш, молодець і за те. Хай буде.

Друковано 28. IX. 1920

61. Яюсь аж дивно робиться, що всяка досконала сволоч мусить мати місце під сонцем.

* * *

62. Ми завжди маємо якесь право. Навіть об'явити людину поза законом — значить надати їй права по-собачому вмерти.

63. Як Вам подобається прізвище „Падлюкин“? Правда, в ньому є трохи чогось загальнолюдського?

64. Коли, проїжджаючи, дядьків віз сунє Вас дишлом під груди або в спину, або в инше якесь боляче місце, наприклад, у ніс, — зніміть шапку й скажіть : „Дякую“, бо міг же зовсім переїхати.

В революцію так завжди треба.

Гей ви, інтелігенти, півінтелігенти й ті, що тільки називаєте себе пролетарями — з дороги швидше, кланяйтесь : дядько їде.

Це і єсть українізація.

65. Християнська мораль про непротивенство має рацію лишень в одному: коли вдарять у ліву щоку, настав праву — хай так саме вдарять, щоб, коли спухне, рівновага симетрії не порушилась.

* * *

66. *Не тільки баранів стрижуть, а й Самсонів.*

* * *

67. Що ширшу дерев'яну ложку візьмеш, то гірше обвалюєш нею свого носа, коли їстимеш, наприклад, кашу.

Не хватай широкої ложки. Це Моя порада всім ненажерам.

68. Один сказав : „Краще хліб із собою, ніж чесність із собою“.

І мушу сказати Я, що правду можуть казати, крім Мене, ще й інші пручателі.

* * *

69. Який би чорт не був, аби яйця ніс (народня мудрість).

Відци висновок : *використовуй.*

70. Кинь коники викидять.

* * *

71. Ще раз кажу : „Не тільки баранів стрижуть,
а й Самсонів“.

Казка для дітей старшого віку
(Не молодших за вісімнадцять років)

*Присвячую Тхоржевському,
Рубану, Самоненкові, Сули-
менкові і прочій шатії*

72. Закоханий в плотицю,
Немов юнак у молодицю,
Став
Окунь молодий
В журбі збивать;
Тужив, запливши в став,
Щось років з п'ять.
І за той час,
Як водиться і в нас,
Придбав всього чимало —
Дарма, за окунем і не жалкуй,—
Ну, словом, став, як кажуть ще у нас — буржуй.
Довідались про те карасі,
Що на бешкети ласі,
Обрадись і склали постанову,
Що тут якраз на часі
Зробить переворот.

Зібрали
Увесь риб'ячий народ,
Плотицю притягли
І окуня женили.
А той злякався такої сили
Нових вражінь,
Сказав: „Амінь“.
І втік.
Чому сказав „Амінь“,
Ми потім розберем.
А зараз бідолашний окунь
Заплив в ріку глибоку
І став пролетарем.

(Писано з великим під-
несенням і гарячим спів-
чуттям до окуня)

73. Кінчаю Я свої афоризми. Finis. Немає більш охоти показувати тобі, сапієнсе, що тебе *й куди* коле, а що щипає, тим більше, що все це тебе, а не Мене, тебе болить. Може, пручаючись між терням, яке зветься життєвими обставинами, ти трохи забудеш за болячки. Що ж. То краще для тебе. Обдурюй себе, сапієнсе, аби краще жилось. У тому ти наближаєшся хоч трохи до Мене.

* * *

74. Дві речі рухають життям, творять культуру: матеріальна — голод, і духовна — слава. (Старе - старе,

аж кисло стає). Коли чоловік задовольнив перше матеріальне, тоді, коли він справжній звір, заспокоюється, а коли покручений культурою, то б'ється ще далі за славою.

* * *

75. Серйозні розмови з жінками кінчаються двома речами: або сльозами, а потім поцілунками, або тільки поцілунками. Наприклад, жінка підходить і заявляє: „Я хочу з вами серйозно поговорити...“ То хоч який би страшний тон вона не взяла, Я всміхаюсь у душі.

* * *

76. Дуже прохане — не миле. Дуже тяжко здохнете перестає бути цікавим.

Через те, коли що трудно дається, плюнь. Обійдеться. Проте треба почувати потрібну внутрішню пропорцію труднощів.

77. Сильніший хоче переробити все на свій зразок, слабший — переробиться за бажанням сильнішого. Бажання сильнішого для слабшого — найлюбіші. Так і в звірів. Лишень зіпсована культурою дрібнота часом пручається.

* * *

78. Не грай на струнах порожнього шлунку, бо так забренять, що полетиш шкереберть.

79. Не тільки баранів стрижуть, а й Самсонів.

* * *

80. На запит, які моєму товаришеві подобаються найбільш афоризми, він сказав:

„Хліб“.

„Який“? — запитав Я.

„Білий“.

* * *

81. Використовуй.

* * *

82. Ще раз кажу: „Гра на струнах шлунку — погана гра“. Рекомендується західньо-європейським політикам.

* * *

83. Тепер знайте, хто цей шустренький *філософ з головою хлопчика*. Можна відкритись. Мені ж усе одно, коли Я нашкодив і втікаю. Тоді хай лаються. Навіть приємно робиться, коли знатимуть, що іменно *Валер'ян Поліщук* зробив шкоду, а не хтось інший.

Я ображаюсь, коли шкоду приписують комусь іншому, а не мені, коли це зробив Я.

Друковано 16. XII. 1920

Питання
(Енергія й душа)

I

84. В безмежнім океані
Незнаних нам світів і вихорів космічних,
Рухливих сонячних систем,
Де зорі іскрами кружляють,
Де потопає, як у млі, вузеньке коло наших
знань,
У цій безодні часу, де розпливається наш
розум, як туман,
Енергія одвічна не зникає,
Хоч і міняється немов потік народів,
Хоч і непевна, як коханка, що не любить.
Вона тече усюди, хвилями передається,
Щоб відчувало око колір, світло, форму,
Тоді, як у природі темрява стоїть,
Де дрогоани лишень живуть
В різноманітності безумній
Для інфузорій, рослин, каміння й слизняків
безоких.

II

Там рівновагу світову
В маленькій краплі всесвіту
Порушує енергія тяжіння,

Як потрясе де сонячну систему.
А тут вона, на нашій площині,
Ганяє хмари в голубих полях,
Як чабани отари овечок.
То гниллю творчою нагріє парника,
Щоб під морозом огірочки зріли.
Всюди енергія.

III

Чи творчий дух мій,
Що пізнає і мислить,
Також енергія?
І що? — Душа моя, чи хемія
Із вуглеця утворює ще невідомими стежками
Білки та ніжне тіло,
Де царює радість
І де мембраною співає почуття
Людяности, кохання, гніву —
Дрижить, хвилюється і плине, як рідина?
Чи то також енергія? — Вона!
І хто розкаже, яка сила
В зелений колір одяга рослину,
Щоб вуглекислий газ розклався,
А з нього щоб постали гіганти евкаліпти,
Пругкий, як криця, кедр і проста бузина,
Чи ряски свіже покривало
На заводі озер?
Чому душа природи
Живе у вічній зміні?

IV

Коли енергія — мій творчий дух,
Він житиме, як жив, не починаючись, безмежний
плин віків:

Душа моя не вмере.

Тоді —

В який бік зміниться по смерті

Істота відчужань моїх і мислі,

А чи старим шляхом піде і далі

В просторах світових?

А, може, невідомими для людства ланцюгами

Прикута буде до землі (як змінена енергія)

Ще міліярди літ,

Аж поки не розвіється етерними морями

На порох земна куля, яку я так люблю.

Тоді аж я піду сузір'ями,

Як думка ходить зараз.

V

І як прийматиму тоді я світло та тепло,

Як камінь, мох, а чи як риба,

Чи, може, так зостануся й навік

Сліпий для почувань?

А, може, богом невідомим

Мені самому

Незнана внутрішня енергія моя

Одним духовним центром заживе,

І я сам осягну

Всю глибину
Законів світових,
Як зараз запах конвалії?

VI

Летять думки мої без віри, без надії.
А хочеться так жити у віках майбутніх
Земними відчуттями своїми,
А коли ні, то хоч би змінними,
Щоб тільки мислити і знати,
Що принесе за сотню - другу літ
Той вихор революції,
Що крутить людством зараз.
Чи полетить маленький чоловік
За обрії блакитні атмосфери?
Які сонця постануть за мільярди літ?
І чи пройду назад в часи минулі,
Як у ворота замку, з якого вийшов я
І йду лишень вперед?
Чи я побачу, як із космічного туману
Постало наше сонце клубком вихристим газів?
Чи послідкую,
Як на землі десь лазили сердиті бронтозаври
З моїми предками?
Чи це побачу в дійсності,
А не уявою, як зараз?

VII

„Чи быть, а чи не быть?“—
Я Гамлетові руку подаю.

„Як відчуваєш зараз там
Ти, геніє, глибоко - схематичний Альбіону,
А чи тебе нема
У таємничій мряці вікового сону,
Як і мене не буде?“
Нема, нема тебе, нема!
То розпач учепитися готовий
За потойбічну порожнечу.

СТАРШІ ДНІ

АФОРИЗМИ ЛЮДИНИ, ЯКУ ЖИТТЯ ПРИПЕРЧИЛО

1921 — 1925
КАТЕРИНОСЛАВ — ХАРКІВ

СТАРШІ ДНІ

Примусовість у розвитку вселюдства

(Інстинкт поступу й консервативність канонів)

85. Реакція, тупість і відсталість майже завжди йдуть в одязі величезної більшості, оздоблені ознаками пошани й підперті станом посідання та матеріальними благами.

Провідники закостенілості, або так званого здорового розуму („здравый смысл“), яко провідники життя за досягнутими і канонізованими нормами, купаються в багатстві й навіть владі.

Проти них виступають тільки найчутливіші до життя в різних його галузях одиниці, уперті, матеріально бідні, скупчені в своїх ідеях протестанти, бунтарі — ця мікронна меншість, що намагається переінакшити все усталене в різних коморах життєвого ладу: чи то в науці, чи в політиці, чи в економіці, чи в мистецтві.

І от, проти цих бідняків, голодних голодранців і, з оцінки здорового розуму, пришелепуватих — проти їх одиноких, що живуть часто навіть без дружньої підтримки, виступає ціла армія тих визнаних,

проголошених „вождів“ і академиків, що користуються всією силою матеріального багатства, тисячами друкарських машин, мільйонами рабів та прислужників і мільярдами набоїв.

Ці доглядачі звичного й визнаного виступають узброєні всім попереднім досвідом із різних галузей життя проти отих нищих і голодних безумців. Здається, що стане на перешкоді знищити ті одиниці одним махом (їх навіть убивають)?

І, однак, здоровий життєвий інстинкт поступу все ж вічно живе в людській масі, інстинкт, яким почувають істину й правдивість, більш того, *примушені тим інстинктом почувати правдивість розвитку форм.*

І от, та маса людства висуває спочатку незначну підтримку тим дійсним провідникам і бунтарям проти усталеного й звичного, далі дає їм спадкоємців і — гляньте: ідея вже опанувала світ, перемогла!

Ідея, що крім розуму й вогневого переконання (воно проходить іноді з блискучими очима фанатизму), не була узброєна більше нічим, крім підоснов майбутнього, а от здоровий інстинкт маси підніс її на височінь.

Здається, як легко було б утриматися світові на старих поставах, на давніх, всіма прийнятих, ухвалених, рідних, звичних, укоханих, близьких, підпертих „здоровим розумом“ дідівських заповітів і народньою мудрістю тисяч приказок — утриматися на старих позиціях непорушної постійности, кам'яного консерватизму!

Так от, ні — пручаючись, не визначаючи, про-
клинаючи й гірко працюючи, щоб зчинити опір як
тілом, так і розумом (душею), людство, як перелітні
птахи, знімається з насиджених місць старих ідей
і переконань і несеться в невідому дорогу майбут-
нього за блудним вогником інстинкту; людські юрми
зриваються з насидженої теплині попереднього стану
й тягнуться інстинктом, нагромадженим у підсвідомих
сферах досвідом, за безумством хоробрих, щоб
посуватись уперед спішним шляхом вічного поступу.

Це було, є й буде!

Як тоді не переконатись у необмежених шляхах
вселюдства? Инакше світ не порушився б з місця
в своєму ладу. Инакше були б тьма й гарчання
двоногого звіря.

Видно, цей інстинкт заложений у людині вже
з часу пітекантропуса і троглодита. Він, і тільки він,
зробив людину людиною.

А другий інстинкт — інстинкт косности й постій-
ности, здібність солодко триматися старого досвіду
й традицій, не робити кроків у незнайоме „вперед“,
де, може, зогрожує загибель — інстинкт тварини й
комахи, з яким бджола вічно робить шостигранні
чарупки з воску, а собака, помочившись, дере ас-
фальтовий тротуар. Цей інстинкт тварини допоміг
людині тільки зміцнювати захоплені „хоробрими
безумцями“ розуму позиції, допомагає встановляти
канони, щоб ці досягнення швидше ставали спожит-
ком мас і щоб далі „вічним революціонерам“ ко-
жен раз наново, зарубуючись ступінь за ступенем,

приходилось руйнувати ці канони — функції вічного консервативного начала або, краще сказати, інстинкту постійності.

Тваринний інстинкт косности збудував людству всі академії. Ця тяганина двох начал із постійним відступом другого буде аж доти, доки людство не змінить свою психо-фізичну будову.

Але цілком покладатись на привабливість для людського інстинкту поступу свіжої й бунтівливої думки великих одиниць ніяк не доводиться. Адже сам інстинкт складався в наслідок довгочасних і ритмічно-примусових вимог природи пристосовуватись до неї. Сами життєві факти женуть та підганяють людство до шукання свіжих і рівніших та зручніших шляхів, бо на „живучу рухливу“ психіку покладатись, як казано, не доводиться. Здібність людини слухати підганяча Природи (ну-ну, хай не послухає!) і дає ту „живучу“ й „рухливу“. Немає нічого консервативнішого, як психіка і її породження — людська думка. Про це писали вже наші великі сучасники Ленін і Троцький. Людська психіка з думкою люблять ходити протоптаними, старими, хай і кривими, стежками. Життєві ускладнення, жорстока неминучість зганяють думку з насидженого місця вироблених умовних рефлексів і примушують її хапатись за крила безумців розуму та фанатиків нових ідей.

Жорстокі штурхани голоду й ненажерливість кохання спихають людство з доріжок, якими ходили думки дідів, у прірву майбутнього й примушують її літати.

Потяг людства до істини, справедливості й т. інш. встановлюється ззаду хльоском по ягодицях залізними бичами класових суперечок та сутичок із природою, а тоді звичайно і морквою перед носом — світлосяйними візіями картин майбутнього, що ставить перед очима людства фантазія художників, аналіза вчених, інстинкт політиків і синтеза поетів.

13. VIII — 25/IX 1925

Кучук — Ламбат

* * *

86. Рух енергії, попадаючи в різні з'єднання самої себе, ускладнюючись де-далі більше, скомбінувався врешті в найвищі форми атомів, молекул і клітин, що, вдосконалюючись силою подальшої течії енергії в них, дійшов до стану мозкової речовини людини.

Це ускладнення енергії відійшло вже на таку велику віддаль од усіх первісних форм, що найвищі клітини тієї самої енергії - матерії (розум людський) можуть уже споглядати й усвідомлювати і ті первозданні форми, з яких висунуто їх самих холодною закономірністю випадку.

Свій гострий зір аналізу й синтезу ускладнені форми енергії можуть направляти на самих себе, пізнаючи себе, як верховину світових ускладнень, що усвідомлюють самий всесвіт. Частина (ускладнений, висунутий комбінаційною здібністю енергії орган — мозкові клітини) усвідомлює ціле (німе й темне безмежжя покладів енергії - матерії). Розум — передовий посланець всесвіту.

Переможний пролетаріят використає найповніш найграндіозніші можливості усвідомлення всесвітом

самого себе, як досконале знаряддя його (всесвіту), аж до повстання висунутих всесвітом частин на саму світову суть, цеб - то аж до непокори смерті.

Смерть досі є влада над людиною так званих сліпих, рокових законів природи. Людина, ускладнена частина природи, так емансипувалась од останньої, що ввесь час хоче не коритись тим законам: так далеко відійшла від своєї основи — світової енергії - матерії. Тут є дещо од Байронового Каїна й біблійного Люцифера.

Більш того, людина хоче відділитись і воювати з природою навіть уже не її законами, а якимись іраціональними, своїми. Бо тепер у суперечці природи з людьми виходить щось подібне до класового буржуазного суду над революціонерами - пролетарями.

23. VI. 1925

* * *

87. Не сотвори собі кумира ні з діла, ні з людини, ні з фрази, ні з генія, ні з народньої маси й навіть із пролетаріату не зроби собі кумира, бо кожний кумир — це зайвий камінь на шляху під ноги поступу, всякий кумир — це сила, яка, канонізуючи щось, зараз же робить із цього канона гальмо для дальшого поступу від границі канону. Кумир є сила, яка пружиною розтягається до певного місця, а взагалі відтягає поступ на старе місце. Кожна революція — це є поломка такої пружини від розтягування, щоб одірватись од кумирів.

* * *

88. Не сотвори собі фетиша ні з фрази, ні з окремої тези, ні з норми життєвої й т. д., бо це не достойно розумної людини. Хай у тебе все буде збудовано на широкій доцільності, але й з неї не зроби фетиша. Напрохується ще один софізм, але й з того не роби фетиша.

(Дрібниця: коли мене запитали, чи припустимо для революціонера прилюдно цілувати жінці руку, я відповів: „Не сотвори собі фетиша“).

* * *

89. Так званий „здравый смысл“ — це переможена косність учорашнього дня й ще непереможена — завтрашнього.

* * *

90. Я вже давно думав, що космічна безмежність систем (місяць, земля, сонце, чумацький шлях і т. д.) в бік великості має відворотну градацію в бік малости (молекула, атом, електрон і т. д.), і лишень ми, з своєї відносності, встановлюємо їй грані, а справді — це один безконечний ланцюг в обидва кінці.

* * *

91. Кожну людину (в місті) принесли частками в кошику з базару (білки, жири, цукор і т. инш.), і тому кошик, старий, базарний, обсмиканий кошик може бути темою для чудової поеми. Ви, дівчино-красуне, — ваші світлі очі з поволокою принесено в кошику з базару, як і гнучкі та теплі ваші руки.

Хіба не парадокс? От що значить біологія, фізіологія й т. инш. Поетизуй усе, инакше збридиш світ.

* * *

92. Вирвати нерв із зуба, що болить — це ж неповага до будови людського організму, на яку здатна лише розумна людина.

* * *

93. Язик без костей лишень у того, в кого кости без мозку (найперше про голову).

* * *

94. В кожній людині, як відомо, живе частка підлоти; в п'яному вигляді вона перебільшено виявляється. Рідше це трапляється з часткою доброти, що також живе в кожній людині. (Наприклад: п'яний або б'ється, або роздає всі свої гроші).

* * *

95. Життєва правда сміливіша й навіть нахабніша, аніж мистецтво. Куди йому, недорікуватому!

* * *

96. Мистець ніколи не може забути, що він є мистець. Його переслідує власне покликання. Найбільше нещастя кожного справжнього мистця в тому, що він не може зрєктись свого покликання, не може забути, що він мистець, хоча б від того були йому нелюдські страждання.

* * *

97. Читач поетичних творів — це резонатор, на який натягується струну творчості. Найспівучіша струна, не натягнута на щось, не дасть жодного звуку.

* * *

98. Видрукувати книжку — зробити резонатор, розпродати читачам — ще й заграти; перекласти на інші мови — поставити гучномовця. Хотілось би знати, який дурень-письменник від того відмовиться? А, отже, знаходяться такі, що кидають докір авторіві, що сам друкує книжку, ще більш нападаються, коли сам продає, і найбільше галасують, коли сам перекладає на чужі мови й друкує. Чим вимірити ступені їхнього глупства?

* * *

99. Коли б люди писали тільки те, що вони бачили й бачать, то в нас ніколи не було б мистецтва.

* * *

100. Літературна теорія кожного письменника є виправдання власної творчої лінії, яку він вважає через те саме за найправильнішу.

* * *

101. Можна й статичні явища висловлювати динамічно, наприклад: „підкрадається вечір“, „синя ніч вповзає в вікно“. Поняття „статика“ таке ж відносне, як і все інше, але я беру в житецькому людському розрізі.

102. Молода людина, що понюхала друкарської фарби на власному творі, вже загинула для іншого життя.

З тієї людини стає безнадійно отруений раб преси.

103. Коли я бачу юнака, з якого ще може вийти добрий агроном або вчитель, і який приносить вірш до редакції газети і та обіцяє це видруковати, серце моє обливається кров'ю від жалю. Як непомітно й жорстоко відривають од живого кореня здорову рослину і тикають її в чужий ґрунт: може пустить вербою корінці вдачі а може і засохне, але обов'язково вже на тому другому ґрунті.

6. IV. 1924

* * *

104. Всяку революцію можна назвати вдалою авантюрою мас. Бо коли вона не вдається, противники так і називають її, та й свої зрадники незрідка. Тому й не дивно, що діячі революцій завжди з авантюрицьким ухилом, який звать героїзмом.

Між иншим, найдіяльніший, підприємливий народ—це авантюристи; на них і поступ збудований. Вони завжди в передній лаві маси, яка складається здебільша з людей, що не мають сміливости бути першими, що не мають нахабства розпочати. Авантюрист має величезну долю моїх симпатій.

* * *

105. В кожному революціонерів живе певна доза авантюриста, але це авантуризм на користь цілій трудящій класі, а не на свою особу, і тому вже зветься героїзмом.

* * *

106. Поки товстий схудне, то худий здохне. Тому хай живе експропріяція!

107. Треба дивитись не тільки туди, відки ми йдемо, а й туди, і це головне, куди ми йдемо. Шлях у майбуття йде через електромашину й аеро, а не через волошки й жита, хоч з останнього ми й вийшли. Це забувають усі наші масові культурники, а це головна домінанта нашого поступу.

108. Якось написав я було про різницю в красі між верблюдом і балериною і, звичайно, з усією симпатією й беззаперечною перевагою в бік краси балерини. Але схаменувся вчасно, бо це ж така відносність!

Наш сліпий людський погляд: аджеж ніякий верблюд не піде навіть на найвродливішу балерину — він завжди вибере собі коханку з верблюдих і, мабуть, так само міркуватиме про балерину, як і ми про його коханку.

11. IV. 1924

109. Коли в моїй присутності інші говорять якусь звичайну непристойність про людину гарну, незайману мою знайому дівчину, я якось ображаюсь і обурююсь внутрішнім гнівом, хоч подібні думки і в самого пробігають. Але мені це можна. Вона навіть у помислах повинна залишатись чиста для мене. Я її можу, як то кажуть, думкою роздягти, але не інші.

Це, звичайно, елемент ревности, яка є по собі часткою власности, але власність індивіда на кращий екземпляр є власність одбору для цілого людства, а, значить, не є власність. Це що до психології сучасника.

* * *

110. Любов, як хворий зуб: її можна заспокоїти або зразу вирвавши геть (як зуба), або запустивши в дірку (зуба) того тунку, що вбиває нерв (любовний). Перший спосіб лікування має різні вигляди: накласти на себе руки, виїхати в Америку чи на хутір; другий спосіб — іноді одружіння, а іноді *horribile dictu*, публічний дім. Бо інакше може так розболітись, що й працювати не дасть. Звичайно, на старість усякий зуб викришується, лишень іноді на погоду десь пеньок заболить.

7. V. 1924

* * *

111. Уступи жінці в десятьох дрібницях — вона тобі уступить у чомусь важливому, але не навпаки

(годиться й для вакоханя). Це зміниться аж тоді, коли глибоко сам побут зміниться.

Цей афоризм витікає з усієї моєї безмежної любови до справжньої жінки. (Дивись книжку моїх поезій „Громохий слід“ стор. 250 — 251). А прозорим яхидством першої частини цього афоризму я хотів би настовхнути наших жінок на цілком протилежне.

Бо яка насолода, яка приємність, коли твоя подруга поступається тобі в дрібницях (не дратує)... і покриє тебе в чомусь серйозному. Яка приємність зіткнутися з любкою в якійсь серйозній справі як рівний із рівним. Як приємно, коли тебе одчухрають добрі жіночі руки!

* * *

112. Хіба так важливо одержати любовного або дружнього листа в той же день, як його написано?

Важливо взагалі його одержати й пережити. Адже нам все одно, що світло од тисяч зір, яке ми бачимо зараз, вийшло навіть тоді, коли нас ще й на світі не було. Ми сьогодні бачимо світло, ми сьогодні під ним зідхаємо. Ці зорі подібні до листів минулих віків, твори яких сьогодні нас зворушують. Але ми чогось иноді хочемо знати про них точно. Навіщо?

22. IX. 1923

113. Все мистецтво життя — в умінні знаходити рівнодійну лінію життєвих сил і до неї пристосуватись як - найшвидше. А вдуматися — яке це гидке

діло. Благо, що люди не помічають цього, як вода не помічає законів гідравліки, заповнюючи річище.

* * *

114. Зворушений Ленін плакав підчас мистецької гри великої артистки Сари Бернар. Уявлена (через поезію та артизм) дійсність його потрясла. Як же тоді, видно, безмежно зворушувала Леніна уявлена його художнім світовідчуванням дійсність майбутніх жахливих, але останніх воєн та світлої перебудови через комунізм! Дійсно, тільки поет, мистець може бути геніяльним політиком. Історія це стверджує.

115. Політик стає лишень тоді визначним, коли він виграє справу, а виграє справу лишень той, що попадає в ногу з об'єктивними обставинами, і стає таким чином за суспільний фокус. Визначні політики ніколи не родяться: їх робить такими хід подій.

Але геніяльні політики все ж родяться — треба родитись, хоч може і не в такій мірі, як поетові, бо поетами ніколи не робляться. Цеб - то треба мати побільшену вразливість, чи там те, чого ще не викрила рефлексологія й інші науки.

* * *

116. Це вже говорено, але скажу ще й я, бо маю досвід: „Тільки той може безумно полюбити життя, хто хоч раз як слід вжахнувся смерті“. Раджу на епіграф до творів, де змальовується страх перед

небуттям, що зараз чомусь не в моді, хоч і дуже природний. Істинно вам кажу, що труси — це люди найздоровіші та що найдужче люблять життя. Тільки психічно ненормальні люди не бояться смерти. Той не боїться смерти, хто не усвідомлює життя. Наприклад — курка.

117. Жити так, щоб була радість життя, навіть боротись і терпіти муки можна, аби від того була та радість.

118. Традицією можна занюхатись, як кокаїном. (І, звичайно, навіть задохнутись).

Традицією дуже занюхалась російська поезія й українська проза.

119. Темна річ людська душа, а особливо близької людини, бо тут відомості найбільш заплутані.

* * *

120. Соціальне життя — це ж ускладнена частина цієї самої природи. А от чогось дехто навіть з розумних людей уперто відділяє природу від соціального життя.

121. Перше, що приходить до свідомої, поглибленої до абстракції мислі людини, до піднятого з небуття інтелекту — це є питання про смерть. Думка,

вищенаведена в різних виглядах, живе вже здавна серед людей; я їй хочу надати ще й українського вигляду. Можна, дослідивши, написати про це цілий трактат і на якихось тонкощах довести національні ознаки.

11. VII. 1924

122. Життя — як вода. Треба мати лише першу сміливість — ударити по ній руками, щоб попливти. Мати першу сміливість — як це життєво! Без того одного руху будеш тонути, бо сама вода перша тебе підносити не стане. Але тільки ворухни руками, тільки май відвагу, тільки повір у себе, повір у те, що можеш пливти — і ти вже пливеш. Вода залюбки тебе підноситиме — і тоді на ній уже так легко триматися. Таке життя. Як славно пливти! А скільки люду все ж тоне, не маючи сміливости розпочати.

21. VII. 1924

* * *

123. Надаремно роздувають якусь внутрішню величність в утічці Толстого з дому перед смертю. Етичне, трагічне і т. д. — це все тут не при чім. Тут просто біологічне: коти, коли вмирають од старости, завжди уходять конати кудись далеко від того місця, де прожили свій вік. Простий народ каже, що це для того, щоб не запаскудити трупом те гарне рідне місце, де жив. Може це найвища форма любови до

рідної оселі, батьківщини та плюс інстинкт зберегти місце чистим для своїх нащадків?

10. VI. 1924

* * *

124. Завойований чи переможений може повстати, але куплений може тільки зрадити та перепродатись.

125. Революція пролетарська дала нам, а через нас і людству, такого штовхана, так пхнула, що тулуб і голова, як тяжчі, летять уперед та так швидко, що треба вчитись швиденько й організовано підставляти під них ноги, щоб не заорати землю носом. Тому й виникли НОП (наукова організація праці), ліги часу й т. инш. Це все для того, щоб навчитися встигати швидко підставляти ноги під голову й тулуб, що летять уперед. (Голова — ідеї, проблеми; тулуб — економіка, господарство; ноги — техніка праці).

25. VI. 1924

126. Можна звикнути звикати.

* * *

127. Вся біда од біди — це так ясно.

* * *

128. Голярня — це відпочинок.

* * *

129. Є якась трагедія суспільства ось у чому: воно лає, не приймає, відкидає всякого новатора в

письменстві (та й в інших галузях життя), бо таке приємне й зрозуміле старе, але все таки знову вертається до того, що недавно облаяла, мучиться над ним, піднімає чортихаючись на височінь і ніколи не висуває свого звичного, старого, зрозумілого зі старої традиції.

27. VI. 1924

* * *

130. Збережеш на підмазці копійку — стратиш на моторі карбованець. (Культура, література як підмазка).

* * *

131. Як приємно йти в ногу з молодого класою, в якій таке велике майбутнє й довговічне життя: ти ж житимеш із нею! (Мабуть тяжко йти свідомо — відци песимізм, шпенглеріянство — з тою класою, що одживає? Хто ж радітиме на кораблі, що потопає?).

* * *

132. В „сьогоднішньому“ сидить „завтра“, невідоме „завтра“ зараз уже сидить у шкаралуці „сьогодні“, як метелик у потворі, як готовий цвітостан (соцветие) в пуп'янку, з якого вилупиться незмінне, таке, а не инакше, таке, яке воно зараз є в сьогоднішньому; вилупиться так, як „сьогодні“ вилупилось із „учора“. Так само поверх „сьогоднішнього“ є невідоме ціле „вчора“ в цілій математично-холодній логічності. Значить ми, живучи „сьогодні“, присутні вже при логічно створеному в тому „сьогодні“

„завтра“. Виявити всі причини й закони розвитку холодно-логічного життя—значить обмацати реально те „завтра“, що вилупиться з „сьогодні“. Так само можна знайти шкаралущу „вчорашнього“. Таким способом людина всевідуша, аби часу хватило.

14. VI. 1924

Цінність

133. Підкупленому менша ціна, як завойованому.

134. Краще журавель у лапах, як синиця в жмені.

* * *

135. Краще бути просто переможеним, ніж купленим (і тим самим також переможеним).

* * *

136. Краще журавель у лапах, як синиці в небі. Тільки так треба формулювати ту залапану приказку. В такому вигляді вона достойна людини.

* * *

137. З підкупленим менше рахуються, ніж із завойованим, і підкуплене менше цінують, ніж завойоване.

*

138. Нагадую відоме, що історія літератури це є історія ідей, а не форм.

Або — історія літератури є історія ідей і проблем відповідних епох у певних колах суспільства, а не

історія формалістики. Так дослід вина не можна переносити на дослід лишень самого скла пляшки, хоч багато спостережень можна винести й звідци.

* * *

139. Комунізм є найвища послідовність у слідуванні за законами природи.

* * *

140. Трусость є найвеличніше почуття, що стоїть на сторожі добробуту та існування людини.

І тільки через те трусость і переходить в одчай сміливости, бо сміливість є наче продовження боязкості, як додатна й від'ємна функції тангесу.

25. VIII. 1924

* * *

141. Цинізм — це одміна (різновигляд) гордості (гордині).

* * *

142. Право на цинізм у певній галузі життя мають ті, що вже охопили й знають як слід ту галузь життя (значить, стоять уже зверху).

* * *

143. Цинізм — гординя, породжена одчаєм од споглядання життєвих дизгармоній.

Иноді цинізм може бути свого роду кокетуванням (подальший крок одчаю) з тією самою дизгармонією.

144. Тільки великі нації здолали мати великих скептиків.

145. Скептицизм — це закріпні ліки для поступу (а в сильній дозі закріп), а ідеалізм — прослабні ліки (а як дуже, то й бігунка). Тільки матеріалізм є справжнє здоров'я, але в житті та ще й в праці серед мас він використовує часто і ті й другі ліки в міру потреби (нічого не вдієш — реальний факт: мета виправдує засоби й т. інш.).

* * *

146. Всякий великий світовий рух має в собі завжди зародки еkleктизму.

147. Великі епохи мають великі пристрасті. І про це, мабуть, вже колись говорено, але про що ж не говорено? Он Содді — світової величини фізик, один з авторів теорії радіоактивного розпаду, допускає навіть існування розумних істот до періоду, в який з'явилася людина, і що мабуть ті істоти полетіли в інші сонячні системи. А існування Атлантиди з її культурою? Про що могли не сказати за ці часи?

* * *

148. Всякий рух тоді тільки стає світовим, коли в його ядрі лежить кілька ідей, що фанатично не йдуть на жодні угоди, на жодні поступки з попе-

редніми, які вже панували, бо по своєму єству їх виключають, як плюс мінуса. Це діалектика ідей.

149. Homo sapiens є людина, що думає, і навіть розумна („гм - гм“ — Ленінське).

150. Коли повз жінки проходить навіть козел, то їй хочеться, щоб він на неї подивився: адже в нього є борода.

151. Блажен хто може горіти, бо після нього залишиться попіл, а не гній.

152. Як приємно, що людський геній зірвав на решті з душі її високу ідеалістичну марку. Розвінчали вкінці — тепер умовний рефлекс у ступенях і край. Тут же більша височінь! Подумати: клітина мозку одна споглядає сусідню клітину мозку, себе саму і знає механіку матерії (колишньої душі). Клітина матерії сама себе усвідомила. Тому людський розум є усвідомлення світу, усвідомлення матерії в собі — є найвищий прояв тієї матерії. Для чого? На що це тій матерії? Аж обгортає жах од рокової неможливості розв'язати клітині ці питання!

Про пустяки

153. Нехай мені простять мої любі читачки велику дозу скепсису в одному питанні, яке наша

доба, ідучи назустріч жінці, хоче перебільшити. Звичайно, це в порядку речей: суспільство часто буває подібне до маятника. Коли в один час явище вважається за потрібне — добре (позитивне) в такому й такому вигляді, то в другий час за ним наступний це саме явище частіш за все вважається за негативне й навіть злочинне. Коли до революції гарну одіж визнавали за конче потрібну — набагато більше, ніж треба, то в час громадянських воєн одягатись вважалося за поганий тон, коли не злочин.

Так ось і тут. Мені здається, що справу з фізичним погвалтуванням здорової, дорослої жінки (як би так м'якше сказати?) роздули у великий злочин надаремно.

Звичайно, тут найтяжче всякі матеріальні удари, бо фізично це ж пустяк — ну, неприємна порція рецидиву — а для природи й людства в цілому (де важно, щоб було спарування, а воно й у випадку погвалтування може дати в наслідок дитину) моралі відходять на задній план.

Моралі — це таке наносне в житті людства, що на них спиратись серйозно не можна. Що для однієї доби чи народу дуже неморальне, для іншої й іншого часто буває якраз навпаки.

Що здорове погвалтування — пустяк, можна побачити з багатьох прикладів. Воно часто буває в природі потрібне, і судити за нього ніяк не слід. (Звичайно, гуртове погвалтовання, як антиприродне, що руйнує основу сполу, треба вважати за чималий злочин).

20. XI. 1925

Харків

154. Природа висунула людину, щоб та усвідомлювала закони й рухи за ними тієї ж природи. Звичайно цей висув не є проявом якогось там розуму природи, а закономірним випадком із безлічі комбінацій атомів і їхніх сполук. Наслідком певного збігу комбінацій енергії, що, як відомо, є основою матерії в атомах, та розподілу тих атомів і з'явилась жива тканина, яка ускладнюючись дійшла аж до організму людини.

Таким чином енергія, або інакше всесвіт, висунула людину для усвідомлення свого.

155. Через те, що людина є посланцем природи для її ж усвідомлення, то (звідци) те усвідомлення кожна людина повинна зробити найповнішим, використавши всі можливості того посланництва, щоб - то зібрати в свій розум усі знання, красу, підйоми й провали, розклад і творчість світових сил, світової енергії і, гармонійно сполучивши в собі це все, бути дійсно найвищим знаряддям усвідомлення природою самої себе, бути окрасою її, найкращим представником і утвором її. А найповніше самому собі (людині) це зробить переможний пролетаріят, бо він усуне згодом первісні перешкоди голоду й інших матеріально - примітивних потреб. Звичайно, свідомість світу — це образний вислів його комбінаційно - математичних законів.

23. VI. 1925

* * *

156. Людство є орган усвідомлення всесвіту, вирощений останнім у собі ж. Людство, як кущ грибів чи коралів, головами своїх пізнань піднімається поверх попередніх шарів, вдосконалюючи той орган усвідомлення світом самого себе. Життя людства — це пізнання сліпою природою самої себе, яка, не знаючи й не маючи розуміння, механічно комбінує саму себе, довівши діло аж до найорганізованіших клітин людського мозку.

23. VI. 1925

* * *

157. Покликання й призначення людства природою є пізнати саму себе, всі свої закони як небесної, так і середатомової механіки, закони чисел і плодіння живої матерії. Людство є наче б виросток живої білинки з твердої, мертвої, сухої шкаралущі горіха всесвіту.

Людина має те усвідомлення собою світу вдосконалювати досліджуванням його просякненням силою своїх мозкових клітин у його найглибші таємниці, щоб виконати своє призначення приходу в світ, після чого, щоб знову повернутися в глуху матерію, яка не зможе ні себе (уламка), ні чогось іншого усвідомити, аж поки знов скомбінується в щось подібне в безмежних віддалях безконечного часу й простору.

Засобом до цього вдосконалення є праця над своїм розвитком і праця для підтримання своїх фізіологічних

функцій. Нормальний стан спостерігання й заглиблення у світову суть можливий лише за колективного співробітництва всіх людей — за дійсного комунізму. Тоді найменше витратиться енергії на засоби (матеріальний і соціальний лад), щоб ними досягнути найсприятливішого стану, в якому людині найлегше ускладняти свою структуру для усвідомлення світу й самої себе, як верховенної комбінації з елементів природи.

23. VI. 1925

М а т е м а т и к а

158. Дивлюсь на те, як вали моря, випинаючись, вдаряються об скелі, дрібно розбігаються по камінні та скачуть коло берега могутніми білими віями піни. Розкоти артилерії, шум, воркотнява гальки, шепелявий свист од лопання безлічі бульбочок водяних і солоно-рибний запах од викинутого баговіння. Сприймаю це й думаю: яка велика кількість математики сидить тут усюди. Тут і гідравліка, і аеростатика, і звук, і світло, і хемія, і електрика — і всі ці завороти, всі митьообразні переміни, куди б не кинуло око, хоч де б не спинився слух — все йде за безумно точними законами математики, складними й найтоншими (наша розгадка їх — іще є примітив). Ту математику в цілому можна поки-що тільки-но передчувати. Що далі заглиблюється людське знання, то на більші й ширші поклади та деталі її натикається.

Можна, повторюю, ту математику в речах і явищах тільки передчувати, приторкнувшись сучасною наукою до її грандіозних обсягів.

Природа байдужою рукою прикладає ту математику (власно рухає тією математикою) в кожній точці, пилюжинці, як і в планетарних об'ємах у кожну секунду і всюди, сама не думаючи про це, бо розуму не має, не помічаючи цього (людина, виділена частка її, за неї думає). Лише людина потрохи просякає в глиб цієї математики, цієї безмежної комбінаторської різноманітності математичних законів у природі та їхньої взаємної в'язі. Людина усвідомлює ті закони, що од безначальної минувшини живуть у всесвіті та яким сама вона, чи хоче, чи не хоче, зате хоч не сліпо, мусить скорятись. (Нужденна, між иншим, роля!) Людина — сама частка природи, яка усвідомлює ціле.

27. VI. 1925

Кучук - Ламбат

Центри буття

159. В один бік безмежності матеріальної та її форм, у бік макрокосмосу, цеб - то в бік будови всесвіту, його сонцевих систем, циклів і т. д. — в той бік ідуть де - далі більші обсяги й одиниці. Це шлях, так би мовити (з нашої оцінки), в зовнішнє.

У другий бік, у середину заглиблюючись, у бік безмежного матеріального зменшення йдуть атоми, електрони, їхні системи й инш. — і теж цілими гігантськими навиворіт необмеженостями і, по - своєму

рівняючи взаємний розподіл їх, безграничними обсягами в малому найменшого — це шлях теж у безвість зменшення, як перший шлях був у безвість збільшення. Це ступені в мікрокосм.

Посередині цих двох крил, безмежності збільшення й безмежності зменшення, природа висунула середній, найбільш у природі доцільний (властиво складний) тип матеріальних форм — живу матерію та її кульмен — людину для усвідомлення свого, для усвідомлення тих обох крил безмежності в один бік і в другий.

Видно, в законах природи не закладені комбінації ще якогось вигляду свідомої себе матерії з міжпланетними пропорціями, — наприклад, істот із головами, як сонце, і тулубом, як розлоги Чумацького Шляху. Яка розріджена матерія повинна була б тоді бути! Мабуть, вона й сама себе не змогла б усвідомити або треба було б такого безліч часу для цього, що її елементи радіоактивністю змінилися б, не зафіксували б певних форм самої себе і т. д. і т. д.

З другого боку, природа, не має такої доцільності в своїх законах, щоб утворити, наприклад, міжатомних бліх, які могли б розумно споглядати й усвідомлювати вже нові відносно крила збільшення й зменшення. І от у природі витворилося (хай буде неточність) середнє — людина, яка, порівнюючи з першими і з другими обсягами, непомірно невідповідна і все ж може освітлювати як одно крило, так і друге, будови всесвіту.

Таким чином людина є на переході двох безмежностей. Звичайно, це релятивно, бо з людського погляду. Але оскільки сама людина не відкрила ще інших можливих розумних істот із інших ступенів світобудови, то вона й має право визнавати, що вона в центрі світової системи матерії, звідки найкраще бачити й знати.

Тепер трохи сумнівів. А може то людина ніколи не зможе своїм розумом досягнути й добитись до тих можливих усвідомлювачів природи, яких остання висунула десь як в одному крилі — гігантів, так і в другому крилі — мікронів? Може, вона їм поставила навіть своєрідні завдання, яких ми виконати не в силі, а, значить, і знати не в силі?

Звичайно не через свій розум чи щось подібне „поставила завдання природа“; це загальнообивательський вислів, якого можна обминути дуже великою системою силогізмів. Я зараз не хочу цього.

А. Франс вагався в бік припустимости визнати можливість існування таких розріджених планетарних істот, про які думають не фізики, а спіритуалісти. У мене ж явились в останніх рядках сумніви що до неможливости існування, з нашого погляду, безмежно щільних згустків енергії - матерії в таких малих істотах, які можна б назвати електронними блохами.

А поки - що немає підстав особливо вперто відкидати, що природа механічно, стихійно людину висунула в центр світобудови як один із найдосконаліших й найскладніших своїх препаратів, як апарат для самоусвідомлення, як, з другого боку, немає

підстав відкидати, що колись і десь не скомбінується, якщо не скомбінувалась уже, якась інша форма тканини з іншими і для нас через те ірраціональними стежками й механізмами усвідомлювання.

12.VII. 1925

* * *

160. Автор любить переклад свого твору на чужу мову, коли сам того перекладу не розуміє. Він тільки боїться, що то вже буде не він. Зате як приємно поширити коло приторку своєї творчості до людських душ. Коли ж він зрозуміє переклад, то йому легко зненавидіти його.

* * *

161. Еміграція являє собою надзвичайно оригінальний мікрокосм. Кожен знає про когось другого найтонші його гнусості, перелічить найпаскудніші вчинки й нахили, дасть найточнішу й вичерпну негативну характеристику. Коли б їх усіх вислухати й звести до купи всі їхні, докази мерзотности, які подає кожен про когось, то в підсумку вийде, що всі говорять огидливе про всіх. Виключень немає. Од цієї кругової поруки бруду легко зробити вже висновок: яка вони всі вкупі страшенна сволота! А між ними ж є й гарні люди.

* * *

162. Є один наче парадокс життя: сучасна людина в масі страшенно не любить правди; врешті правду легко можна було б викоренити і цілком, коли б

завзятись як слід, бо всі ж правди не люблять і рідко нею користуються як слід, а вона, та правда, все ж вилазить наверх, перемагає.

* * *

163. Письменники в більшості своїх творів отруюють життя й настрої людям, коли їх читати чи дивитись на сцені. Але чим більш вони людям приносять болів, шарпають нерви й отруюють настрої, тим більше їх цінують, вище підносять і навіть люблять.

Письменство — солодка отрута. Найбільші письменники світу — письменники страждання.

* * *

164. Людство не хоче страждань, але воно знає, що від них не втекти і тому так любить переживати страждання фіктивні, створені мистецтвом. Переживаючи їх легше у фікції, вже не так страшно й тяжко страждати в натурі, та й досвід, хай і штучний, є, як легше їх уникати в даній ситуації. Мистецтво є теорія життя.

А мистець бере на себе тягар як фактичних страждань (життєвий болючий досвід творця, без якого мало можлива дійсно велика творчість), так і тягар творчих страждань, або хоч більшу їх половину, залишаючи читачеві меншу половину їх. Тому то людина часто любить творчість, сповнену жорстоких страждань, підносячи високо твори такого мистецтва.

Мистецьке страждання того, хто сприймає — найлегша частина тягара страждання, з яким мусить людина зіткнутися в світі.

* * *

165. Од зла відійти дуже трудно, од добра — дуже легко.

(В деталі : не спіши одержати належну неприємність).

* * *

166. Примус є хатня ватра („домашний очаг“) культурних дикунів.

* * *

167. Авантурник, який перемиг, майже завжди стає ватажком, а то й вождем. Той авантурник, що не перемиг, таким паршивцем й авантурником і залишається.

* * *

168. Хто поселяє ненависть, часто буває не менше щасливий, ніж той, хто поселяє любов, бо перше й друге суть активні сили того самого порядку, як тепло й холод.

25.IV. 1925

Харків

* * *

169. Ми не уявляємо собі реально, що таке тисяча, ба, навіть сотня, не кажучи вже про мільйони. Це стосується й до обсягів. А так хотілося б у першу

чергу матеріально відчуті обсяг і величність нашої землі з тим, що, де й як робиться на ній, наче в одній великій залі-помешканні, призначеному від природи людині.

Людина, піднявшись на кілька кілометрів, може охопити оком двісті-триста кілометрів. Беручи до уваги довжину діаметрального кола землі 40.000 кілометрів, якби одночасно мати двісті очей на височині коло двох кілометрів над землею вздовж цілої земної кулі так, щоб бачити з кожного приблизно площину на два градуси екватора, то можна було б побачити всю землю. Це можна буде зробити колись за допомогою одночасних електричних передач земних краєвидів із двокілометрової височини з різних місць земної кулі та спроектованих кільцевим безперервним поясом земного краєвиду в око.

170. Провадити розмову молодій людині з розумною й пожилою людиною — важка праця, така, як учневі якогось ремесла працювати з майстром.

У старого думка йде вже раніш вирішеними і проведеними ритовинами, в'яжеться в зручні петлі давнього логічного досвіду, перевіреного кілька разів. У дозрілого звичка мислити й вирішувати, а тут поруч молодому, хоч і дуже здатному, треба ті петлі й ритовини для думки прилаштувати та видумувати кожен раз наново, зметикувати, як краще їх пов'язати, себ-то весь час наче йти по незнаній місцевості без певних стежок, самому приглядатись і

перевіряти, оскільки вдало й доцільно їх проробив. Коли добре, то ними можна користуватись і надалі, як вирішеними і ясними, а інакше, то ще багато разів переробляти.

Тому в балачці з розумним, що має ясно вирішену кількість певних, конче потрібних питань, молодому так легко плутати, аж упріти, але зате яка велика насолода навчатись у цій балачці, щоб - то прокладати для себе розумові стежки, усвідомлювати самого себе, своє „я“. Є безмежна насолода відкривати в самому собі свої придатні для себе думки й переконання, які тут же виковуються, формуються з металевого розплаву молодости.

171. Такі вислови у Шеллі, як, наприклад:

„Я знаю, що хробак під скибою дерняки, кохаючи, в своїй любові великій, наче бог...“

або: „І для народу та різня
Запалить полум'я іншого дня...“

або: „Есть хлев и корм есть у ослов,
И для свиней приют готов;
О англичанин, только ты
Бездомен в мраке нищеты...“

(Перекл. Бальмонта, між
іншим, дуже темпераментний)

або: „Восстаньте ото сна, как львы,
Вас столько, как стеблей травы,
Развейте чары темных снов,

Стряхните гнет своих оков,—
Вас много — скуден счет врагов...

(Перекл. Бальмонта)

Ці вирази й подібні до них у Шеллі для пересічної англійської тодішньої та й теперішньої релігійної, ханжеської й консервативної обивательщини були й є палючим вуглем, укинутим у кислий мокротами гнилизни гній. Тому й не дивно, що той кислий гній шипів і досі шипить та димом задушує вогонь поезії Шеллі.

Люблю Шеллі! Геніяльний поет!

16.IV. 1925

Кучук - Ламбат

* * *

172. Людина створена для освідомлення світу й споглядання його, а труд є лише засіб для кращого досягнення цієї мети, але ніколи труд не самоціль, труд є тільки стежка підйому, але ніколи не верховина буття. Тому завданням людства є не стільки працювати, як підтримувати в належному стані функції свого організму.

Одно тільки застереження. Через певну відносність усього, людина не може знайти, де на певний день поставити межу для праці, яка врівноважиться з основною потребою й змогою найкраще використати самоусвідомлення світове й споглядання його. Тому іноді труд, через ту непевну свідомість для нас тепер, захоплює частину основної мети життя,

а иноді бажання споглядати й усвідомлювати, взяте непропорційально з працею, вихоплює з-під них технічну можливість робити це в найсприятливіших умовах, даваних через працю.

Таким чином, повинна бути гармонійна рівновага цих двох життєвих моментів, так би мовити, комбінована їх сполука для найпевнішого досягнення мети буття.

Людину висунула природа, як найбільш організовану форму для усвідомлення цієї природи.

* * *

173. Брехня (ложь) мистецтва потрібна для досягнення істини.

* * *

174. В мистецтві все збудовано на брехні, на показуванні того, чого немає в дійсності. Але та брехня, свідомо прийнята, дає змогу краще досягнути істину дійсності, наблизитись до неї, як геометрія Рімана чи Лобачевського, з погляду Евклідової, прийнявши задалегідь відому брехню, допомагає розглядати сферичні поверхні.

Підкреслюючи, виставляючи, перекручуючи щось реальне в мистецькому утворі з різко виявленою деформацією об'єктивних даних, мистець краще вражає, примушує побачити явища речей із таких боків і в таких відтінках, яких самотужки людина не може зауважити,

* * *

175. Посередні вчені суть експлоататори чужих думок. А їх же тисячі! Виходить парадокс, що тут тисячі експлоатують одиниць. В літературі те саме. Який же тоді величезний імпульс енергії концентрується у винаходах, теоріях і у творах великих людей, коли він діє на такі далекі й численні роздрібки й так довго не вичерпується! Але, з другого боку, сами великі творці черпають по кришці від великої кількості малих. Їхнє діло не так відкривати, як синтезувати дрібні надбання тисяч. Таким чином, великі творці, як великі гірські баки, що беруть воду з багатої кількості джерелець і сами розтікаються в дрібні русла рурок-ідей по житлах.

176. Толстовці, що кажуть, ніби вони йдуть із комунізмом, доповнюючи його ще й любов'ю до ближнього, подібні до тих людей, що, жаліючи голодних, бояться давати їм їсти, щоб не попсувати їхнього шлунку. Ми думаємо, що, рятуючи голодних, годі особливо думати про це — біс із ними. Хай навіть дехто й смертельно захворіє на шлунок, аби масу людську врятувати. В боротьбі за комунізм хай дехто, може, і з невинних попаде під удари соціальних катаклізмів, наштрикнеться на класове загострення, коли він м'якотілий, як медуза, але зате перебудується світ у гармонійну громаду й піде проміннями думок і змагань технічних до таких красот, що й не снились нашим духовним філантропам.

177. Іноді лікарі бувають подібні до витончених коханців, що спочатку вимучать, щоб потім гоїти.

* * *

178. В епоху електричної реклами скромність (цнота) є порок. Цнотливість у дівчини — це теж реклама, та ще й яка!

* * *

179. Нудна мелодійність наших „хахлів“ - письменників, особливо в поезії, вже протухла, зробилася бовтуном, як яйце з-під квочки, що неслась без півня. Щоб з нових яєць вилізли нові курчата, треба їх запліднити розумом та дисонантною й шумливою музикою сучасності.

180. Тільки в математиці, здається, найкоротший шлях є проста лінія (та й ту Айнштайн викривив), бо в житті майже завжди навпаки: хитрий, звивний та колінкуватий шлях завжди коротший буває від простолінійного, коли йти напролом.

* * *

181. Революція — це глибока авантура мас. Поняття „авантура“ беру я з величезною симпатією. (Читачеві самому надається можливість визначити, як називатиметься неглибока авантура мас, широка,

вузька, квола, гаряча й т. д., з яким епітетом до „авантури мас“ треба з'ясувати за нашою формулою: повстання, „мятеж“, бунт і т. д.).

* * *

182. Не всім повітрям, навіть найближчої людини, можна дихати.

* * *

183. Я не йму віри людям тільки тому, що не маю часу, щоб довіряти.

Жіноче в магнолії

184. Упругі й ніжні пелюстки магнолій,
Білявим тілом у любощах зідхають.
Дівочий набухає пуп'ях рознятися й зацвісти.
Тоді незайману покаже пишність,
Могуту краси і свіжість сили,
Що негасима у любовних спазмах.
А потім шулиться, руками закрива принади,
Лякається, щоб визріло бажання нестерпиме
Та й перейшло в рішучу безсоромність.
Тоді аж вигнеться вперед, все віддаючись тіло,
В томлінні в'ялому униз одкине члени,
Як Леда Мікель - Анджело під тиском сполу.
А там тичинки облетять запиленим запахом.
Змарніле, вицвіле лице візьметься зморшками -
жилками.
Швиденько пудриться красуня запізнїла.
Уже не помагає переспїлий заклик.

Рудіє тіло — геть поріяв запах,—
Закінчено призначення життєве,
І всі принади нікчемні, непотрібні.
Останні сили жухнуть і линяють,
Зате розбухла плоду коробая.

15.VII. 1925

Кучук - Ламбат

* * *

185. Віра є чи не найвище нахабство. Знати, що не знаєш, а впевняти себе, що воно так, а не інакше — хіба це не нахабство?

* * *

186. Коли орля вчиться літати, кури мають із чого посміятись.

* * *

187. Коли ідеї акомпанують ще й шлунки, то виходить голосний концерт, а коли ні, то часто лишається один диригент.

Про стару бабусю

188. „Вже пора їй на той світ — там уже й ліхтар побили, розшукуючи її, та й пайку давно за неї там хтось отримує“. Це казав один селянин. Скільки сучасності відбилось у його словах!

* * *

189. Не паліть трупів — вони й сами зогниють; збережіть огонь, щоб нагріти змерзлих або загартувати меча. (Ці слова написано після того, як один

сказав: „Давайте спалимо Чупринку та Вороного“
Написавши, побачив, що ці слова підходять не тільки
до літератури, а й до чого хочете. Коли так — хай
ідуть у світ).

190. Я ставлюсь до чогось прихильно з опозиції
до протилежного, для мене противного, але ніколи
не через те, що хочу тому „чомусь“ прислужитись
чи підлабузитись до нього.

* * *

191. Мене можна зворушити або добрими про-
дуктами, або кулаком. Іншим мене зворушити трудно,
навіть неможливо.

* * *

192. Було б дуже погано жити на світі, коли б
людина не могла втікати; утікають абсолютно від
усього.

* * *

193. Всякий може бути величезним босяком, але
не всякий може бути великим прохвостом.

194. Ви — обточені камінці минулого, що не мі-
няєтесь (ви хвалитесь, що не гниєте) та й не про-
ростаєте. Тоді краще ми будьмо зерном, що зогниєм,
а проріст сторицею дамо.

* * *

195. (Іще про те саме). Краще будь зерном, кинутим у гній для того, щоб, зогнивши, прорости, ніж камінцем обточеним, що, кинутий у сиру землю, не гниє та й не проростає. Краще змінитись, аніж бути застигло тривалим.

* * *

196. Коли я бачу, що несуть ховати старого, то робиться приємно — думаю: хтось молодий із свіжими силами в той саме час став на його місці. Коли несуть молодого, заспокоююсь: хтось старий віком не буде відкинутий од життя ще деякий час, зможе ще працювати й тим підтримувати себе, а йому ж іще так хочеться пожити. Він хватається за життя, що висковзує з його рук, як в'юн, бо сильніші, молодші його відпихають. А тепер зробилось на одну людину просторніше на світі — і він може вміститись і продержатись іще якийсь час.

197. У якогось північного народу, чукчів, чи що, кохання має таку приблизно форму. Він побачить її. Підходить до неї й каже: „Дай“. Вона звичайно каже: „Ні“. Він іде на охоту, вбиває оленя чи не вбиває, приїздить, походить трохи. Нарешті знов являється до неї й каже: „Дай“. Вона каже: „Ні“. Через деякий час він знов приходить до неї й каже: „Дай“. Вона знов: „Ні“. Нарешті на четвертий чи на п'ятий або инший раз вона віддається. Буває й

скорше : це залежить від темпераменту. Така проста любов у них є через те, що вони ще не мають дуже тонких почувань і відповідної кількості слів, щоб їх передавати. Наше ж кохання, людей „покручених“ культурою, різниться від попереднього лише тим, що ми те саме „дай“ кажемо з більшими викрутасами, але основа залишається та сама.

* * *

198. Мій товариш парував голубів, як сам хотів. Є пари — він їх розбиває, з'єднує на потрібні йому нові пари й садить кожну окремо під решето. Через тиждень приблизно голуб із голубкою новоствореної пари вже нерозлучні. Батьки часто роблять так своїм дітям. Наслідок той самий, і як прекрасно вдається. Знайомлять, беруть на квартиру й т. інш. Це саме буває, коли люди працюють в одній установі, або живуть в одному селі.

* * *

199. Іноді образливо робиться, що в усякій словочі живе частина поета.

200. Шлунок є спільна платформа, на якій найлегше зійтись.

* * *

201. Коли на світі щось існує — значить, воно має право на існування, коли його знищили — значить, воно не мало права на існування.

* * *

202. Один мені радив, щоб не впасти: „Ви не ставайте на закаблуки, а носками. Вони пружинять і сковзаються“. Ми сходили із слизької гори „Я, — каже, — ніколи не падаю“. Він упевнено йшов, бо був певний своєї теорії. Я ж непевно ступав то на носки, як він радив, то на закаблуки, бо в мене ще не було своєї теорії. „Але ви ступайте носками: от так“. Він найточніш за своєю теорією поставив ноги, носки його поїхали, мов змовившись разом, і середня частина його тіла задньою стороною гепнула в лід. Сказавши йому: „От вам теорія й практика“, — я також упав.

* * *

203. Дивлюсь: із слизької гори сходять люди одні за одними. Льодок. Морозець. З великими труднощами кожен наважується нарешті впасти. Хитрує, мудрує, робить заходи, якимось особливо ставить ногу і — нарешті таки падає. Із слизької гори дуже трудно наважитись упасти. А от такий собі простий, немудрий, з ногами, обмотаними онучами, рішає просто й не вагаючись — і також падає. А все ж із слизької гори дуже трудно впасти. Це буває так і в політиці, і в коханні, і на смертному одрі — всюди, всюди...

* * *

204. Скажемо за старими: „Навіть у купі гною є своя поезія“.

205. Літала муха між квіток, а на собачий кал сіла.

206. Голий на цей світ прийшов, голий на той світ пішов, а що жив, то нічого не заробив і не доложив. Це називається — без дефіциту.

* * *

207. Мій друг казав, що байкарі мусять бути страшенні міщани, дрібні, невисокого льоту духу, тоді вони можуть писати прописні моралі для загалу. Він, мабуть, мав рацію.

* * *

208. Мистець передчуває почуття й потреби певного колективу людства, які людство ще собі не з'ясувало. Революція за три роки, припустімо, дала мистцеві найбільше чулому 1000 образів, а пересічній людині, звичайній — 3 образи. Коли мистець почне творити своєю тисяччю образів, то загал його не зрозуміє в даний момент. Але через десять літ звичайна людина приєднає що до трьох образів 997. Тоді їй стане зрозуміла творчість, яку раніш відкидала. Такі прості суть на ділі пророки в мистецтві.

* * *

209. Видно, не випадково створено так, що кожна людина бачить, що вона під небесною банею міститься

в самому центрі всесвіту. Бо, і справді, кожна людина будує свій світ, ставлячи себе центром у ньому.

* *
*

210. Не тільки баранів стрижуть, а й Самсонів.

* *
*

211. Гра на струнах шлунку — небезпечна гра.

* *
*

212. Вона казала мені: „Ви справжня людина...“
„Це для мене не робить честі — я хотів би бути більш схожим на звіря“.

„Чому на звіря, а не на Бога?“

„Бо зіпсована людина, звичайно, створила собі поганого Бога на свій зразок, якого вона ж і називає добрим. Ну, а тут марка Бога виходить, ще нижча навіть, ніж марка самої людини, бо її Бог є комплекс усіх мерзот людства.“

* *
*

213. Змагання шлунків є найзапекліше та криваве змагання.

214. Черга із шлунків, які хочуть їсти, найтриваліша й суворо додержується порядку, бо кожний із них має такі переживання: 1) „Ніхто не сміє лишній, ніж стільки, скільки є до мене, одержати“, 2) „Хоч би мені вистачило“ і 3) „А ви, дрібнота, що ззаду, одержите аж допіру після мене“ — і тому страшенно

вартує всіх, що стоять спереду й зневажливо ставиться до тих, що стоять за ним. Опинитися ж хоч на одного поза собою, цеб - то в рядах тих, яких так тільки-но зневажав — велика моральна образа. Через те кожний цілком спокійно ставиться до того, що твориться поза ним у черзі, і навіть радий когось втиснути поза собою. Відчуйте ж усю велич жертви тих, що уступають свою чергу, коли їм самим хочеться їсти.

Літо 1921 року. Катеринослав
„Вир революції“

* * *

215. У котрий раз кажу я вам: „Гра на струнах шлунку — небезпечна гра“.

216. Краще бути в малому чомусь першим на цілий світ, ніж у великому тільки на одну Україну. А думка ворухиться: хто ж у такому разі більше зробить, га?

* * *

217. О, коли б я був такий прикований, як вітер або комета (це є поетичний троп — оксюморон). А потім подумав: комета хоч так сяк, а все - таки прив'язана до сонця, а вітер — до земної атмосфери. Правда, є, здається, комети, що йдуть параболою не повертаючись і лише спотикаються де - не - де на притяжіння інших небесних тіл. Здається вільна. Але ні, не вільна міняти напрямку. А далі залежить зміна

(математичні закони) зустрічі, притяжіння, дальший напрямок. Все точно, як закони біології, яких ми ще гаразд не знаємо ; а тут закони небесної механіки. Значить, неволя. Де ж тоді воля, коли й мисль залежить від психологічних законів, гормонів і т. д.? Це всі вони, мабуть, такі — ці оксюморони. Здається парадокс, а подумаєш — так правда. Бо все на світі релятивне.

Та чого ця думка ув'язалась? Тьфу!

218. Набив шлунок — і лице стало тепле-тепле. Сніг накидається й розтає, а, видно, так хотів би вколоти. Чим би його ще й душу підкормлювати, щоб і в неї лице спалахувало?

219. Дві галки на гилці притулились одна д'одної. Мерзавки, веснують і, головно, так любовно. А дівчина сердилась, коли показав: неприємно, значить, згадувати свої вчинки й прирівнювати до вчинків своїх родичів (любий мій Дарвине, ти таки порядний циник), таємні, таємні, коли і т. д. І чого б його сердитись?

* * *

220. Виходить, що бруд може бути навіть білим — а все-таки бруд. Біла пудра забиває пори, забруднює тіло, як і сажа. Сажа — чорний бруд, пудра — білий. Так само добро й зло. Лучче, щоб нічого в порах душі не було.. Сьогодні я так думаю.

221. Той, хто скаже „жона“, тим самим каже і „моя“ (це все одно, що може казати „чиясь“, „його“ й т. д.). Не „моя“ — „нічия“ — тільки жінщина (жінка). Взагалі подружжя — це продовження власного роду, щоб частина „мене“ осталась жити в моїх дітях (міркують, чи ні подружжя, але так є). Хто відмовляється від плодіння дітей, той убив у собі велику стихію власности. Але й це погано. От тут і викручуйся між Сцилою й Харибдою.

* * *

222. Всі альтруїсти суть або свідомі мерзотники, або несвідомі дурні. Бо альтруїзм збудовано ввесь на земному ґрунті. От він хоче, щоб було добре певному гуртові людей, людству із всього живого створіння, але несвідомо чи свідомо числить, що й він там буде, чи його рід, народ, людство, що на одній крові збудовано. Але вовкам чи коням од того альтруїзму не краще. Любов до милої, милого (навіть життя за це!) — подумаєш, який альтруїзм, — та це ж для свого родового генія кучка; мовляв, таки не зітре мене життя зовсім із лиця землі. Ну, і не здихай, але не галасуй про альтруїзм.

* * *

223. Мене питають: „Ви пестун долі?“ Добрий мені пестун, як вириваєш у неї що-небудь, як у голодного собаки кістку. Ну, а коли вирваним себе трохи побавиш, то виходить, що пестиш самого себе.

* * *

224. Собака гризе кістку, смикається наче лук дугасто догори спиною. Все на світі одне одного їсть. Біс його бери, хай їдять (і мене також). Все одно живі істоти — передатний ланцюг для енергії живої, хоч родство безпосереднє й загублене.

* * *

225. Два найвеличніші акти в житті людини людина чогось не любить, щоб бачили (мабуть, спочатку інстинкт дикунських часів: побачить — то може одібрати або перешкодити): це акт споживання й акт плодіння (від початку й до кінця). Звичайно іспражнення й злоги — це загально визнані негарні речі. Цілуватись і женитись — також до певної міри. А от їсти публічно — за негарне цього ще не визнали (за непристойне), а, мабуть, ще визнають. Мені особисто неприємно дивитись, як чавкають чи їдять найгарнішу річ найбільш приємні мені уста. Уста логічно кажуть при їді й про щось инше. Два сфінктори обмежують один процес. Обидва рівноцінні. Не можу їсти, коли дивляться, як я їм. („Не дивись у рот“ — це вже визнали). Але і цілунок, і їда викликають апетит...

226. Є мотиви з так званих загальнолюдських, що більш глибокі, ніж ці затаскані, як от кохання, плодіння, смерть, голод і т. д., але вони не такі й примітивні й не так розляпані серед людської маси,

як згадані (на щось добре природа скупиться), але вони все ж живуть всюди: це, наприклад, ідеї часу, чисел, простору, форми й т. д.

Але тому, що всяка свиня плодиться, хоче совокуплятися та не хоче здохнути, то й не дивно, що мотиви ці мають більше визнання, ніж ті загальнолюдські (іменно людські), що більш глибокі, бо в них виявляється глибина людського духу та розуму. І коли мене запитують, у кого глибший геній—у Шекспіра, Тагора чи Верхарна, то я скажу,— у Верхарна, бо перші два наближаються до геніїв животинства, але не людства.

Березень 1922 року.

Харків. „Арена“.

* * *

227. Коли треба в жнива спішити зжати й перевезти всю ниву, щоб не висипалось та на дощі не погнило, то годі дивитись, що залишаються розтрушені окремі коліски. Звичайно, і їх бажано підняти, але треба раніш зібрати ниву.

У великі доби завше бувають у різних галузях життя такі жнива. Благословляю тебе, жниво - революціє! Тільки тупа людина може скиглити за колосками, коли повні засіки.

* * *

228. Як будується образ: боліло в голові, наче хтось із нервів сплів гамака, сів і погойдується

собі. Він то більше, то менше натягується, коли йде донизу чи по інерції підлітає догори. Гойд-гойд... так боліло.

* * *

229. Вся біда в тому, що батьки мають волю над дітьми. Хочуть — годують, хочуть — голодом морять; учать чи ні — і нікому іншому доручити, щоб міг батьків заступити. Повна сваволя батьків, бо коли батьки погані, то не можна простежити як слід усюди й замінити. Спасіння — світова комуна, і тільки тоді, коли в ній усі будуть щирі.

* * *

230. Коли про мене щось говорять добре чи погане (особливо, як відомо, поганого не бракує, бо людині якось легше паскудити другу, ніж справедливо цінувати, а тим більше щиро хвалити — може, і тут закваска боротьби за існування?), то мій спокій не порушується ні на хвилю. Я знаю: хоч щоб говорили, од того я не змінюсь ні душею, ні розумом, ні вправо, ні вліво; не прибуде в мені ні доброго, ні злого ані на макове зерно. Я залишусь таким, яким я був (звичайно, це відносно, бо вражіння лишаються навіть од польоту мухи). І через те я завжди можу бути сам собою, не дбати, щоб показатись таким чи іншим, а значить, не фальшивити в собі самому. Тому й щасливий. Невеличка ретуш потрібна тільки коло жінок. Ну, тут природа. Тут і півень важно проходить повз курки.

* * *

231. Коли мене хтось цурається з-за моєї одіжі, то це мені навіть приємно. Сама природа дбає про те, щоб погані та обмежені люди до мене не підходили (до внутрішнього змісту, звичайно, до душі, як то кажуть).

І тому я завжди сходжусь із гарними людьми.

Тому високе становище, а в зв'язку з ним і зовнішній стан, обстановка й т. инш. заважають сходитись із людьми і є небезпечні, бо погані й обмежені люди якраз до всього цього й липнуть, а добрі не хочуть опинитись у поганій компанії й дуже неохоче підходять. Може тому часто добрих, розумних і визначних людей, але що займають високе становище, оточують усі до одного пройдисвіти, мерзотники, коли він сам з якихсь причин не встигне цього зла перебороти.

* * *

232. Як можуть інші цінувати тебе, коли ти (навіть) сам собі ціни не знаєш. Краще себе переоцінити, аніж, недоцінивши, дивитись на всяку мерзоту, як на щось вище за тебе, і, значить, поступатись із дороги.

* * *

233. Людство багато проморгало геніїв (що не вміли ще й до того часто сами себе оцінити), а багато всяких жульманів натомість пролізло в гені

лишень через те, що маса, на превеликий жаль, все ж не глибока, хоч основні рухи в ній і правильні.

* * *

234. Письменники, що ганяються за формою, нехтуючи змістом, подібні до лепетунів, що, не маючи знання й глибини, ховаються за голосними фразами.

* * *

235. Правда є розбавлена форма брехні. Можна й навпаки. Так, коли синій камінь, прийнявши його за абсолютну брехню, розбавляти водою (чиста вода тоді буде абсолютна правда), то на певному ступені розбавки можна сказати з вигляду, навіть із смаку, що вода чиста. А в ній же на ділі весь той кусень синього каменю. Ми ж усе оцінюємо своєю зоровою, слуховою, смаковою або іншою якоюсь властивістю. Абсолютних приборів бачити істину або брехню немає. А метафізика, мораль і т.—інш. це ж усе таке відносне, суб'єктивне.

„Шляхи Мистецтва“, № 2
22.III. 1922. Харків

Жучки

236. От я знаю, що маленький жучок кузька шкодить хлібам.

І коли роблять заходи, щоб його винищити, я рад, підтримую, сам беру участь, обливаю всякими пульверизаторами з їдкими рідинами поле, обливаю разом із іншими зерно синім каменем і т. д.

А от коли зірву одного колоска пшеничного на полі, а на ньому той зеленавий жучок, ще й блищить металевим блиском і, скулившись, замре, то хіба я візьму його і в лютій злобі розчавлю, бо знаю, що він зараз поїдає зерно в колоску? Ніколи того не зроблю! Ну, що з того, що я одного жучка вб'ю, якого я знаю зараз окремо, персонально, не в масі з усіма іншими, а індивідуально; що з того, коли я його роздушу? Кому це допоможе? Хай живе, та ще й пригрію диханням. Що один знищений колосок на цілий лан? Коли б він мене вкусив зараз (якби міг), о, тоді я б із ним інакше зробив, але ж то просто був би особистий гнів, а не свідома боротьба.

Таке почуття мав напевно й Дантон, коли, будучи прокурором республіки, допомагав поодиноким роялістам, своїм ворогам, врятувати своє життя.

А тепер у революцію скільки таких випадків...

Це, мабуть, тому, що в масових рухах переважає розум, а в індивідуальних — чуття.

* * *

237. Не тільки розум, а й душу корисно відпустити під чорний пар. Нічого, що там проростуть часом корчі бур'яну та будяків.

* * *

238. Не оглядайтесь назад — на шлях та на землю, по якій ви вже пройшли (властиво на те, що розтоптано ногами), бо це в минулому.

Треба любити тільки в майбутнє, треба жаліти тільки вперед.

* * *

239. Любов — тренування осіб, щоб краще виявити здібності та якості партнера... Хитра природа — бісової і т. д.

* * *

240. Коли б людство почало всі до одного подружжя будувати на справжньому коханні, тоб - то на дійсному тяжінні полів, а не на випадкових, ідейних, економічних, заохотних причинах, то людство швидко пішло б до витвору вищих форм людських істот.

* * *

241. Ждати ні на кого, виглядати нікого; власні руки й власний мозок, підперті чуттям — вони то й витиснуть.

* * *

242. Обов'язок — це не є щось таке, що могло б бути вище за життя.

* * *

243. Блаженна перша, бо вона має чисте поле. Як приємно зривати цілину, якої не пороло ще нічیه рало. Слава й радість піонерам у житті, а найбільша радість піонерам душі людської, її першим плугатарям.

* * *

244. Блаженна друга, бо вона приймає те, що розгорнулось пуп'янком для першої.

245. Блаженна сімнадцята чи там двадцять п'ята, бо вона приймає те, що розквітло різнобарвними квітами для всіх попередніх до неї й цвіте багатим квітником в одній душі. Той багатий квітник вона бере під свій догляд і в який завгодно момент може зірвати найцікавішу їй квітку й посадити свою або викохати таку, якої ще досі ніхто ніколи не викохував і не знаходив...

* * *

246. Коли я заглядаю в квітку тюльпана чи нарциса, де тичинки мліють творчим духом, або заглядаю в лоно милої, я заглядаю в біологічне безсмертя, я бачу й чую подих вічності.

* * *

247. (Це для того, щоб розбуркати твою фантазію й думку, мій читачу). Гаразд! Людство розмножується в геометричній прогресії, коли це ідеально, бо, щоб не зупинився приріст, то від однієї людини може й повинно вродитись, принаймні, дві нових, од тих двох — по дві й т. д., або инакше ще: через кожні 25 років населення подвоюється (теорія Мальтуса). Щоб прокормити людство, продуктів не може хватити більше того, скільки може дати

земля. Припустімо, що людина винайде шлях хемічного перетворення всякої матерії на їжу, поборе мікробів, стихії, все почне переробляти в продукти й плодитись; тоді земну кулю можна переробляти в людей, можна б замість землі зробити величезне гроно людства (як рій на гілляці) в просторах всесвіту... Та ну його к бісу, скажете ви!.. І я так само скажу... Що там буде, а тут дивись, щоб зараз, бува часом, буржуй на шию не вліз... Сьогодні, переписуючи, почуваю, що остання фраза звучить, як тривіальність. Да, академізується революція.

248. Справжня жінка, коли хоче кого-небудь узяти до рук без усяких натяків на протест, то бере в лапи перш за все голову чоловіка. Серце для неї така пуста річ, що на неї й уваги звертати не слід. Вона знає, що серце, мов якась балабайка бляшана (з - під вакси коробочка), прив'язана до голови шнурочком нервів, ніяк не одірветься, по камінцях стрибатиме, тягнучись позаду, зойкаючи болем. За дурною головою завжди бідне серце, але... тут є велике „але“, що з найрозумнішої людини в коханні робить класичного дурня...

Ото й кажуть — загубив голову, а воно мила зацапила.

Пишу це з власного досвіду...

Цього питання ніяка партійна наука ще не розв'язала.

249. Отак іду вулицею, придивляюсь — і... аж дивно робиться, що кожний смоктав цицьку — од паршивого кривогубого ідіота до найвищої людини в державі — отак і смоктав, натягуючи, як черевик на гумах. А дивишся — такий поважний іде чи їде... А ти ж, сучий сину, також був маленьким паршучком, червоним клаптем м'яса уродився й натягував молоко, як і всі інші, як другий, десятий...

(Це гарно так міркувати, щоб загубити повагу до походження).

Просто отак зморщеним сліпим обличчям ловив за пипку на руках у матері і в рдзстібнуту блузку залазив, а тепер секретар цека, нарком, директор тресту, біржовик — і поважний який, подиви на нього...

* * *

250. Ревність — функція власности. А знову подумаєш — виходить, що захватне чуття на кращу особу другого полу, в індивідуальній оцінці суть якого в ревності — це патент на придбання кращих екземплярів людини для цілого людства, для одбору. Колективна, вселюдська приналежність не є вже власність. Виходить — ревність не звязана з власністю. Звичайно, це в ідеальному розумінні, як у собак. Коли б це чуття знищити, був би крах (це в мільйонах років), припинився б розвиток, бо половий добір загинув би, коли б пари сходились за жеребком...

251. Гармонія частин і форм залежить од нашого тільки (людського) сприйняття світу, від нашого світовідчування.

Тому, мабуть, нас уражають деякі істоти й форми негармонійні з нашого погляду.

Але раз вони існують і їх не знищила природа, значить, вони гармонійні в ній; вони мають иншу гармонію, збудовану на иншому світосприйнятті, на иншому принципі. Негармонійне в природі зникає або обертається на гармонійне.

Можна сказати, що негарна формою машина — ще не зовсім викінчена, ще недоцільно розходує енергію. Там чогось іще бракує. Аероплан спочатку був громіздкий, негармонійний та й літав він ледве... А от що більше вдосконалюється, то він пропорційніший, гармонійний і гарніший.

У риб, особливо глибоководних, у морі мусить бути инша гармонія. Багато там инших складових частин, порівнюючи з нашим світом. Тому вони часто вражають нас своєю начеб-то негармонійністю, але вони там доцільні.

Отож і гармонія так само відносна, як і все инше.

252. Треба жити так, щоб була радість життя. Навіщо ж жити, коли тієї радості немає? Навіть мучитись, бідувати, страждати й т. д. треба так, щоб була та радість. Мучись за волю, допустімо,

а з радістю це переносу — тоді є доцільність і жити. Немає радості життя в тих, що виривають себе із вселюдського ґрунту. Радість життя—це основа того ж таки життя.

(С. Пилипенко співає: „Приємно жити, їсти і пити“. Має рацію, коли живе).

В колективі людині є завжди та радість, бо навіть в індивідуальному обмеженні колектив дає максимум із того, що людині дійсно належить на землі. Віддає себе людина для колективу не з альтруїзму. Паршивий той колектив, що не дає максимуму.

* * *

253. Як у всякому порядному господарстві (творчому), у мене в поезії (вона в мене — творче хазяйство, що постачає продукти емоцій людям), так у мене в поезії, крім квітників, ланів, вишень, майстерень, є й клозети та помийні ями.

Чим же я винен, що декого природа створила на чистильщиків одхожих місць. Бідні ви, критики й інша дрібнота з природи подорожніх жуків, чим я винен, що у вас таке стихійне тяжіння до асенізації, як і невинен у тім, що маю всі людські потреби.

* * *

254. Ціла купка голодних дітей — в середині більшенькі (оттиснули менших на край), з краю менші, і всі вкупі протягнули рученята до вікна вагону. (Пригадую картину — „Погоня за щастям“). Рученята з лахміття лізуть догори, як патички сухі

зі складеними щупальцями на кінцях їх — червачками Кулачки стискаються. „Дядя, дайте.. дядя...“ Перше почуття — віддати все : і даєш, даєш, аж поки під гнітом цієї картини не втечеш... Тоді думаєш, як звичайний, пристойний егоїст... Ну, от хоч би я все віддав — що я поможу цим? На один день дрібочці з гігантського тлуму голодних. А далі? Ні собі, ні їм. Тоді чи не краще купити мороженого? Бо з усієї кількості хліба, яка припадає в нас на долю мільйонів людей нашого краю, ніяк не викроїш на долю голодних мільйонів. Значить, свідомо знаю, що кілька мільйонів, припустімо, люду в країні повинно вимерти з голоду.

Тоді кому потрібні мої пориви й почування? І називаєш себе дурнем. А взагалі відчуваєш, що так можуть мислити й численні мерзавці... От і розберись, де кінчається матеріалізм і починається сентименталізм, чи мерзотність.

(„Голод“. Полтава, б. VI. 1922.
їдучи до Києва)

255. Я ненавиджу маленьких собачок біжуток, бо це ознака паразитизму. Паразит, коло якого слідкує другий побільше його — хазяїн (бо бідняк їх не розведе : користи ніякої). А блоха — паразит на паразиті. Це паразитизм у третьому ступені.

„Червоний Шлях“, № 2
1923 р.

* * *

256. Я надіваю чорні окуляри, щоб яскраве світло не різало очей — те саме світло, що нам усім так потрібне. Темні фарби, виходить, у житті дуже потрібні, і навіть песимізм і скептицизм.

* * *

257. Людина, що сама себе не любить, є самогубець.

Більш того, коли людина себе не любить, вона виступає проти самої себе на кожному кроці життєвого шляху, нищить і вбиває себе малими безперервними дозами. Це гірше, ніж самогубство одноразове в хвилину афекту з одчаю, з розпуки й инш. Може, в людині є психофізичні здібності для росту на велетня, але, не полюбивши себе, відкинувши себе від себе, людина вбиває того велетня. Хто себе не любить, тим самим підставляє себе під удари життя нарочито й нищить. Любити себе — річ гарна й природна. Здоровий егоїзм — двигун поступу. Самолюбство, як підкреслена особливість любови до себе, є добродійність.

24. XI. 1924

ОГЛАВ

	Стор.
До читача	5
Оповідання й алегорії	7
Про мої оповідання й алегорії	9
Тихий острів	11
Тарганець	16
Мертвяк	19
Філігрань	24
Кінъ	33
Сліпий сіяч	35
Любов Амана	36
Лист	41
Новітня казка	46
Злотодзеркальна баня	51
Мати	53
Листя	55
Хемик	56
Спостереження	58
Діти	60
Порох людський	64
Голодна радість	67
Старші дні	99

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, вул. К. Лібкнехта, 31

ПО ВСІХ КНИГАРНЯХ ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ ПРОДАЄТЬСЯ ТАКА ЛІТЕРАТУРА :

Глібов, Л. — Б а й к и. Редакція та вступна стаття М. Плевако.
Стор. 216, ц. 55 коп.

Головко, А. — Б у р ' я н. Повість. Стор. 354, ц. 1 крб. 50 коп.

Серафімович, А. — З а л і з н и й п о т і к. Епопея. Переклад
М. Щербака. Стор. 243, ц. 1 крб. 60 коп.

Франс, Анатоль — П о в с т а н н я а н г о л і в. З французької
переклав Євг. Косяненко. Стор. 301, 2 крб.

Поштові відділи Держвидаву надсилають накладною платнею кожну книжку всіх видавництв СРСР.

Пересилка й пакування на всі замовлення за кошт Держвидаву, коли замовлення наперед оплачується готівкою.

Замовлення надсилати на такі адреси :

Харків, вул. 1 Травня, 17. Поштовий відділ ДВУ

Київ, вул. К. Маркса, 2. Поштовий відділ ДВУ

Одеса, вул. Лассаля, 33. (Пасаж). Поштовий відділ ДВУ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КНИГОТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, 2-й Радянський пров., 2.

Філії та книгарні по всіх округових і значніших
містах УСРР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, вул. К. Лібкнехта, 31

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, вул. К. Лібкнехта, 31

ТВОРИ ВАЛЕРІЯНА ПОЛІЩУКА

Громохкий слід. — Поезії. 1922—1924. Стор. 304, ц. 2 крб.
80 коп.

Європа на вулкані. — Надзвичайна поема. Стор. 124,
ц. 1 крб. 50 коп.

15 поем. — 1921 — 1924. Стор. 295, ц. 2 крб. Продаються по всіх
книгарнях ДЕРЖАВНОГО ВИДАВНИЦТВА УКРАЇНИ

Поштові відділи Держвидаву надсилають накладною плат-
нею кожную книжку всіх видавництв СРСР.

Пересилка й пакування на всі замовлення за кошт Держ-
видаву, коли замовлення наперед оплачується готівкою.

Замовлення надсилати на такі адреси

Харків, вул. 1 Травня, 17. Поштовий відділ ДВУ

Київ, вул. К. Маркса, 2. Поштовий відділ ДВУ

Одеса, вул. Лассаля 33. (Пасаж). Поштовий відділ ДВУ

ЦЕНТРАЛЬНИЙ КНИГОТОРГОВЕЛЬНИЙ ВІДДІЛ

Харків, 2 - й Радянський пров., 2.

Філії та книгарні по всіх округових і значніших
містах УСРР

ДЕРЖАВНЕ ВИДАВНИЦТВО УКРАЇНИ

Харків, вул. К. Лібкнехта, 31

0-50

~~Ціна 1 крб. (P)~~

A 530939

3915